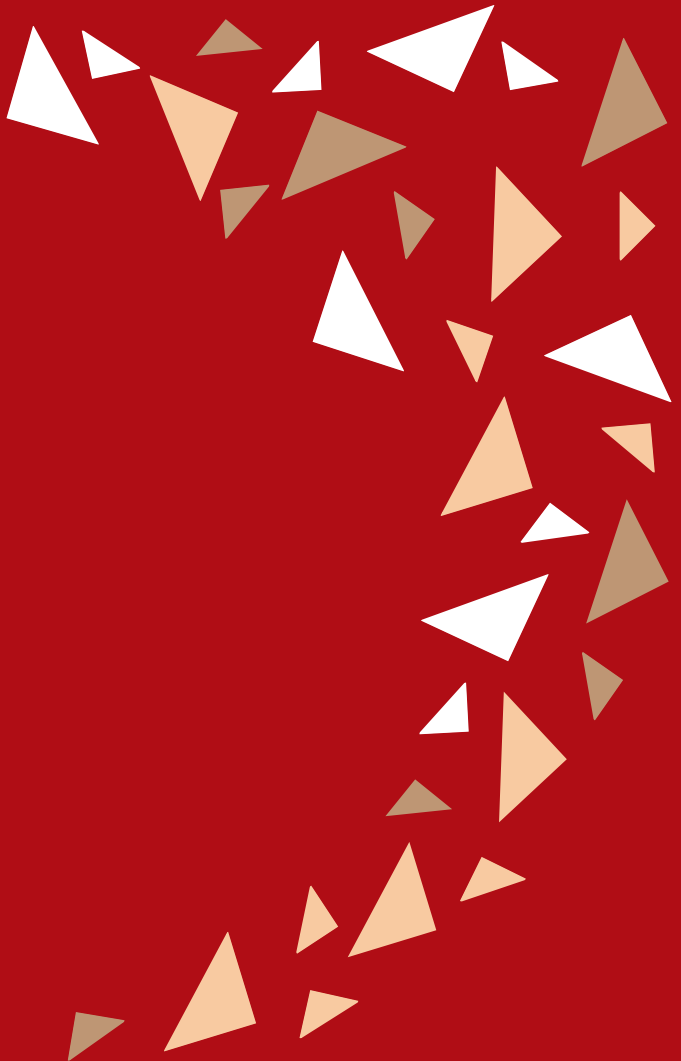

UPPSALA
UNIVERSITET

NCK
NATIONELLT CENTRUM
FÖR KVINNOFRID

HEDERSRELATERAT
VÅLD OCH FÖRTRYCK
– en kunskaps- och forskningsöversikt

HEDERSRELATERAT
VÅLD OCH FÖRTRYCK
– en kunskaps- och forskningsöversikt

Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK
Uppsala universitet
Akademiska sjukhuset
751 85 Uppsala
www.nck.uu.se
NCK-rapport 2010:1
ISSN 1654-7195
Första upplagan
Grafisk form: Matador Kommunikation
Tryck: Elanders Tryckeri, maj 2010

Förord

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett relativt nytt begrepp i Sverige, både inom forskningen och inom politiken. Själva begreppet är i sig omdebatterat och inom forskningen återfinns olika förklaringar till våldet. På senare tid har verksamheter för omhändertagande av våldets offer startats och många satsningar för att utveckla metoder och handlingsplaner i arbetet mot hedersrelaterat våld har gjorts. Mot bakgrund av detta är det av stor vikt att säkerställa att detta arbete utvärderas och leder till kunskapsutveckling.

Nationellt centrum för kvinnofrid är Sveriges enda nationella kunskaps- och resurscentrum inom sitt område. Centrumet arbetar på regeringens uppdrag med att sammanställa, utveckla och sprida kunskap om mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. Det innebär bland annat att vara en länk mellan forskning och praktik, exempelvis genom att skapa kunskapsunderlag som kan leda till förändring och konkreta åtgärder.

Rapporten *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt* är en kartläggning av främst svensk forskning inom området. Syftet är att ge en samlad bild av den kunskap som finns i dag samt att identifiera framtida behov av forskning. Det är vår förhoppning att rapporten ska bidra till att öka kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck. Rapporten bygger på en kartläggning gjord av fil.dr. i statsvetenskap Maria Carbin. Redaktörer är utredarna Ulrika Helldén och Claes Wrangel, NCK.

Uppsala maj 2010

Gun Heimer
Professor och föreståndare

Ann-Marie Tung Hermelin
Enhetschef

Innehållsförteckning

Sammanfattning	9
Rapportens syfte och disposition	11
Framväxten av frågan om ”hedersrelaterat våld”	12
Forskningsperspektiv på hedersrelaterat våld	18
Kulturella perspektiv	18
Antropologiska och historiska studier av heder	18
Hedersrelaterat våld blir en forskningsfråga	21
Könsperspektiv: en fråga om mäns våld mot kvinnor.....	25
Svensk genusforskning.....	27
Intersektionella perspektiv: Heder bortom kultur.....	29
Intersektionella perspektiv i svensk kontext.....	32
Intersektionell kritik av kulturbegreppets användning	34
Forskning om tvångsäktenskap	37
Mellan tvång och fri vilja.....	38
Forskning om politiska initiativ mot tvångsäktenskap	40
Sammanfattande reflektioner	42
Framtida forskningsbehov	42
Bortom stereotypa bilder av offer och förövare.....	42
Politiska satsningar och interventioner	45
Referenser	48
Övrig litteratur	57

Sammanfattning

Frågan om hedersrelaterat våld har under den senaste tioårsperioden blivit allt mer uppmärksammas i svensk och internationell offentlighet. Morden på Pela, Sara och Fadime ledde till en intensiv debatt i såväl medier som inom forskningen. Frågan sattes därmed på den politiska dagordningen och omfattande politiska åtgärder vidtogs. Mellan åren 2003 och 2007 satsade regeringen omkring 180 miljoner kronor för att bland annat inrätta jourboenden för utsatta flickor, låta länsstyrelserna kartlägga problematiken, utforma handböcker i ämnet samt genomföra attitydpåverkande insatser. Därefter har nya medel avsatts bland annat till länsstyrelserna för att arbeta förebyggande med frågan. År 2008 tillfördes dessutom nya medel i samband med regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld samt våld i samkönade relationer. I takt med att debatten levde vidare introducerades en mängd nya ord i det svenska språket, ord som hedersvåld, hedersproblematik, hederskonflikt, hedersrelaterade begränsningar, hedersrelaterat familjeliv och hedersförtryckta flickor.

Begreppet hedersrelaterat våld är omstritt och har genererat frågor om "vi och dom"; om normalitet och avvikelse, svenskhet och integration. Hur talar man om heder och våld utan att stigmatisera och marginalisera samt konstruera etniska minoriteter som särskilt utsatta samhällsgrupper? Debatten inom forskningen har stundtals varit högljudd och än finns ingen konsensus kring hedersbegreppets betydelse eller dess relation till våldsutövning. Det är framför allt *förklaringarna* till våldet som är omtvistade, inte våldsutövandets *former* – enighet råder om att våldet tar sig kollektiva uttryck och att såväl kvinnor som män kan utsättas. Tre huvudsakliga perspektiv på våldet kan urskiljas, vilka lyfter fram olika förståelser av och förklaringar till problematiken med hedersrelaterat våld och förtryck. För det första förekommer ett *kulturellt perspektiv* som tolkar hedersrelaterat våld genom att fokusera på kulturella och värderingsmässiga skillnader. Våldet grundar sig enligt detta perspektiv på en så kallad hedersideologi. Den andra förståelsen av våldet benämns här *könsperspektiv*. Inom ramarna för ett könsperspektiv diskuteras kvinnors utsatthet för våld och våldet kopplas till mäns globala strukturella överordning. Det *intersektionella* perspektivet slutligen, studerar våldet genom att analysera hur kön, ras/etnicitet och klass hänger samman. Intersektionella analyser lägger tonvikten på en mångfald av maktrelationer, både lokala och globala. Denna typ av integrerad ansats har hittills inte varit framträdande inom svensk forskning om mäns våld mot kvinnor.

De tre perspektiven möts i förståelsen av våld som grundat i patriarkal makt. I de mer renodlade kulturella förklaringarna ses dock inte den västerländska kulturen i sig som patriarkal medan könsperspektivet betonar våldets likheter över

kulturella gränser. Det intersektionella perspektivet går bortom uppdelningen mellan kultur och kön och ser kategorierna som sammankopplade. Samtliga perspektiv har lyft frågan om myndigheters bemötande av personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Företrädare för ett kulturellt perspektiv har uppmanat socialtjänsten att benämna våldet som hedersrelaterat i större utsträckning och problematiserat socialtjänstens strävan efter familjens och det "naturliga nätverkets" sammanhållning. Forskare inom det intersektionella perspektivet har belyst att våldsutsatta personer upplevt att de har behövt anpassa sig till socialtjänstens syn på heder som kulturellt betingat för att få hjälp.

I Norden har frågan om hedersvåld främst debatterats i termer av arrangerade äktenskap och/eller tvångsäktenskap, begrepp som också är omgärdade av konflikter kring definitioner och förståelser. Vissa anser att arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap är två helt skilda praktiker som bör hållas isär. Andra påpekar att arrangerade äktenskap egentligen är detsamma som tvångsäktenskap. En tredje inställning utgår från att tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap bör särskiljas, men att innebörden i "den fria viljan" bör diskuteras och analyseras. Dessa forskare analyserar gränslandet mellan tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap.

Avslutningsvis presenteras i rapporten en sammanfattande reflektion samt en analys av aktuella forskningsbehov om hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige. Det är framför allt tre outforskade områden som lyfts fram som centrala. Först kan nämnas att det är av stor vikt att det bedrivs ytterligare forskning om *våldsutövandets former och uttryck*. Få studier analyserar komplexiteten i problematiken med hedersrelaterat våld i familjer, varför forskning som studerar på vilka sätt etnisk diskriminering, kulturella stereotyper och klass inverkar på våldsproblematiken är nödvändig. Vidare behöver synen på förövare – både män och kvinnor – nyanseras och mäns utsatthet problematiseras, genom kvalitativa studier av de specifika situationer i vilka våld förekommer. I det sammanhanget behöver även hbt-personers utsatthet för hedersrelaterat våld undersökas, ett område inom vilket det saknas internationell och svensk forskning. Det finns även ett behov av forskning som granskar den *offentliga politiken*. Mot bakgrund av de i sammanhanget relativt omfattande statliga satsningarna mot hedersrelaterat våld och förtryck behöver de politiska lösningar som erbjuds samt deras effekter utvärderas och analyseras. Det behövs även fler studier som undersöker hur socialtjänsten, skolan och andra institutioner hanterar frågan samt forskning som problematiserar myndigheters och frivilligorganisationers preventiva och attitydförändrande åtgärder. Dessutom har skillnader mellan olika myndigheters bemötande av flickor, pojkar och familjer ännu inte gjorts till föremål för vetenskapliga studier. Slutligen föreligger ett behov av både kvalitativ och kvantitativ forskning samt juridisk utvärdering om *arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap* i en svensk kontext.

Rapportens syfte och disposition

Kunskaps- och forskningsöversikten syftar till att kartlägga svensk forskning om hedersrelaterat våld och förtryck samt arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap. Rapporten ger en bild av centrala teoretiska perspektiv och skildrar hur olika discipliner tagit sig an frågan om hedersrelaterat våld. Tongivande internationell engelskspråkig forskning presenteras genomgående i rapporten, med syftet att sätta in den svenska forskningen i ett större sammanhang. I rapporten identifieras på vilka sätt som hedersrelaterat våld hittills har diskuterats och studerats, och den avslutas med en diskussion om behovet av forskning inom området.

Det till hedersrelaterat våld närliggande området könsstypning har exkluderats från kunskaps- och forskningsöversikten. Kunskapsläget vad gäller könsstypning kommer i stället att behandlas i en kommande rapport; detta för att ge utrymme för de icke-hedersrelaterade aspekterna av problematiken. Vidare har denna forskningsöversikt begränsats materialmässigt genom att dokument producerade av offentliga myndigheter, såsom handböcker och kartläggningar från länsstyrelser och andra myndigheter, har uteslutits. Syftet med rapporten är att ge en bild av *forskningens* definitioner och problembeskrivningar, inte den offentliga politikens. Den forskning som presenteras är företrädesvis inte äldre än tio till femton år, med undantag för vissa klassiska texter. För att identifiera svensk och internationell samhällsvetenskaplig och juridisk forskning om hedersrelaterat våld har tre databaser använts – ISI Web of knowledge, Jstor och Sociological abstracts. Sökningar för medicinsk forskning har gjorts i PubMed. Utöver dessa databaser har även Libris använts för den nationella forskningen. Sökningar har gjorts på termerna tvångsäktenskap, hedersvåld, hedersrelaterat våld, heder, "forced marriage", "honour violence", "honour killings" och "honour based violence".

Rapporten inleds med en diskussion kring hur begreppet hedersrelaterat våld introducerats i ett svenskt och ett internationellt sammanhang och följs sedan av en presentation av tre perspektiv på hedersrelaterat våld. Därefter presenteras forskning om arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap. Slutligen ges en samlad bild av forskningen och ett antal områden och frågor lyfts fram som särskilt angelägna att studera ytterligare.

Framväxten av frågan om ”hedersrelaterat våld”

Frågor om hedersrelaterat våld och tvångsäktenskap sattes på den politiska agendan ungefär samtidigt runt om i västvärlden. I slutet av 1990-talet uppmärksammades problemet såväl nationellt i flertalet västeuropeiska länder som globalt genom FN:s arbete. I engelsk och internationell språkkontext är följaktligen ”crimes of honour” i dag en relativt vedertagen term.¹ Under den senare hälften av 1990-talet uppmärksammades även i Sverige två fall av det som medierna kallade hedersmord: mordet på Sara 1996 samt mordet på Pela 1999.² Dessa händelser utgjorde startskottet för en intensiv offentlig debatt i svenska medier om heder, invandring och våld. År 2002 mördades ytterligare en ung kvinna – Fadime – av sin far och diskussionerna intensifierades. Året därefter initierade den svenska regeringen satsningar mot så kallat hedersrelaterat våld. Mellan åren 2003 och 2007 satsade regeringen ungefär 180 miljoner kronor på att bland annat genomföra kartläggningar av förekomsten av hedersrelaterat våld, se över behov av skyddat boende samt initiera insatser som syftar till att förebygga hedersrelaterat våld.³ Därefter har länsstyrelserna tilldelats cirka 70 miljoner kronor åren 2009 och 2010.⁴ År 2008 tillfördes dessutom nya medel för att arbeta vidare med frågor om mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld samt våld i samkönade relationer.⁵

I Sverige såväl som internationellt är den statistiska förekomsten av hedersrelaterat våld till stor del utforskad. Den forskning som har gjorts pekar dock på att problemet är utbrett.⁶ Jordanien och Pakistan är de länder som kanske är mest uppmärksammade internationellt vad gäller hedersmord.⁷ I Pakistan mördas flera hundra flickor/kvinnor per år i konstaterade hedersmord.⁸ Studier visar att många av morden på kvinnor i Jordanien är hedersrelaterade, vilket har lett till att

¹ Se exempelvis antologin redigerad av Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. London/New York: Zed Books.

² Av hänsyn till offrens anhöriga skrivs inte efternamnet ut i denna rapport.

³ Brottsförebyggande rådet, Brå (2010) *Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. En första uppföljning av regeringens handlingsplan*. Rapport 2010:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

⁴ Socialstyrelsen och Länsstyrelserna (2005) *Länsstyrelsernas insatser mot hedersrelaterat våld*. Delrapport 2003-2004. s. 7; Regeringskansliet, pressmeddelande 2009-12-29, ”36 miljoner mot hedersförtryck fördelas”; Regeringskansliet, pressmeddelande 2008-02-07, ”Uppdrag till länsstyrelserna för fortsatta insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck”.

⁵ Regeringens skrivelse 2007/08:39, *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*.

⁶ Douki, Saida m.fl. (2003) ”Violence against women in Arab and Islamic countries” i *Archives of Women's health*. Vol. 6. s. 165–171.

⁷ Abu Hassan, Reem & Welchmann, Lynn (2005) ”Changing the rules? Developments on ‘crimes of honour’ in Jordan” i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005).

⁸ Niaz, Unaiza (2003) ”Violence against women in South Asian countries” i *Archives of Women's Mental Health*. Vol. 6. s. 179. Se även Patel, Sujay & Gadit, Amin Muhammad (2008) ”Karo-Kari: a form of honour killing in Pakistan” i *Transcultural psychiatry*. Vol. 45(4). s. 683–94.

man påbörjat ett politiskt arbete mot hedersvåld.⁹ Även Tunisien och Turkiet har initierat politiska och juridiska insatser mot hedersrelaterat våld.¹⁰ Trots att den faktiska omfattningen av hedersrelaterat våld är näst intill omöjlig att säkerställa och trots att det saknas studier som följer utvecklingen över tid, tycks det i många länder råda en uppfattning om att detta våld har ökat.

I Sverige har omfattningen av problematiken undersökts på lokal och regional nivå.¹¹ 2007 genomfördes en kartläggning av det hedersrelaterade våldet och förtryckets omfattning i Stockholms stad.¹² Uppdraget kartlade det man kallar för "hedersrelaterade inskränkningar som begränsar barns, ungdomars och kvinnors personliga rörelsefrihet".¹³ En enkätundersökning som omfattade 2 300 elever i årskurs nio (30 procent av samtliga elever i den årskullen i Stockholms stad) kom fram till att 3 procent av pojkarna och 7 procent av flickorna som svarat på undersökningen lever under hedersrelaterade begränsningar där hot och våld ingår. Studien kartlägger dock inte enbart hot och kränkningar, utan även normer som anses hänga ihop med "hederskulturer" – ett omstritt antagande som diskuterats utförligt inom både internationell och svensk forskning.

Inom FN har frågor rörande "crimes of honour" och "honour killings" främst diskuterats som brott mot de mänskliga rättigheterna.¹⁴ År 1999 förde FN:s speciella rapportör om våld mot kvinnor för första gången fram hedersbrott (honour crimes) i sin årliga rapport. Rapportören beskriver hur det handlar om att familjen dödar en kvinnlig familjemedlem, och definierar hedersbrott på följande sätt:

Honour is defined in terms of women's assigned sexual and familial roles as dictated by traditional family ideology. Thus, adultery, premarital relationships (which may or may not include sexual relations), rape and falling in love with an "inappropriate" person may constitute violations of family honour.¹⁵

Inom FN beskrivs hedersbrott och hedersmord som delar av en traditionell familjeideologi. I ytterligare en rapport uppmärksammas hedersrelaterat våld som kulturellt betingade handlingar, vilka utförs inom familjen och bland annat består av könsstympning, hedersmord och tvångsäktenskap.¹⁶ Inom ramen för FN förekommer

⁹ Hadidi, Mu'men, Kulwicki, Anahid & Jahshan, Hani (2001) "A review of 16 cases of honour killings in Jordan in 1995" i *International Journal of Legal medicine*. Vol. 114. s. 357–359.

¹⁰ Ercevik, Amado L. (2003) "Sexual and body rights as human rights in the Middle East and North Africa" i *Reproductive health matters*. 12(23).

¹¹ Landets länsstyrelser ålades år 2003 att kartlägga behoven av insatser för unga som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck i respektive län. Se Regeringskansliet, Faktablad Ju 03.21 september 2003.

¹² *Stockholms stad (2009) Hedersrelaterat våld och förtryck i Stockholms stad. Rapport 2009* En annan studie som gör denna uppdelning mellan svenska och hedersrelaterade värderingar och jämför ungdomar med utländsk bakgrunds attityder till sexualitet med ungdomar med svensk bakgrund är Ghadimi, Mariet (2007) "Om kravet på oskuld. En studie av flickors respektive pojkars föreställningar" i *Socialvetenskaplig tidskrift*. Nr. 1.

¹³ *Stockholms stad (2009) Hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms stad. Rapport 2009. del II. s. 2.*

¹⁴ Connors, Jane (2005) "United Nation approaches to crimes of honour" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005) s. 31.

¹⁵ FN, Ekonomiska och sociala rådet, E/CN.4/1999/68, 10 mars 1999, "Violence against women in the family". s. 7.

¹⁶ Se FN, Ekonomiska och sociala rådet, E/CN.4/2002/83, 31 januari 2002, "Cultural practices in the family that are violent towards women".

också uttrycket "brott utförda i hederns namn" ("crimes committed in the name of honour").¹⁷

Radhika Coomaraswamy, FN:s dåvarande speciella rapportör om våld mot kvinnor, arbetade i slutet av 1990-talet med att introducera hedersmord, frågor om tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap samt andra handlingar som hon benämner "cultural practices in the family" som viktiga delfrågor inom ramen för mäns våld mot kvinnor. Dessförinnan, menar hon, hade dessa frågor viftats bort som kulturella sedvänjor som det internationella samfundet var tvunget att visa tolerans och respekt inför.¹⁸ Denna mångkulturella inställning har även utförligt kritiserats av statsvetaren Susan Moller Okin som menar att tolerans inför kulturella skillnader och minoriteters rättigheter i västvärlden tenderar att marginalisera eller ignorera kvinnors rättigheter.¹⁹ Moller Okin argumenterar mot särskilda grupprättigheter för minoriteter då hon anser att dessa ofta strider mot kvinnors fundamentala individuella rättigheter, såsom rätten att själv välja partner att gifta sig med.

Också i Sverige har diskussionen kring mångkulturalism förts i relation till debatten om hedersmord, även om det inte varit lika vanligt med grupprättigheter som i exempelvis USA. Problemen med den svenska mångkulturella ansatsen som under 1980- och 1990-talen blev alltmer inflytelserik har belysts bland annat av sociologen Woukko Knocke. Hon illustrerar hur en ytlig uppfattning om vad som kännetecknar invandrades kulturer tog fäste i svensk offentlig politik, vilket innebar att potentiella konflikter mellan kulturell frihet och värderingar som anses fundamentala i Sverige inte diskuterades.²⁰ Problematiken med våld mot invandrade kvinnor och begränsningar av kvinnors rättigheter lyfter Knocke fram som central i en balansgång mellan tolerans och respekt för mänskliga rättigheter.

Den svenska debatten om hedersmord är på det sättet inte unik, även om den tagit sig vissa särskilda uttryck. Stundom har debatten gett bränsle åt rasistiska organisationers argumentation, skriver sociologerna Barbara Hobson och Zenia Hellgren, samtidigt som de menar att diskussionerna om hedersrelaterat våld och förtryck har synliggjort invandrade kvinnors organisationer.²¹ Hobson och Hellgren diskuterar främst invandrarorganisationernas position i debatten om hedersmord och konstaterar att de i efterdyningarna av mordet på Fadime hade en dubbel uppgift – å ena sidan var de nödgade att ta avstånd ifrån våldet, å andra sidan att förhålla sig till attackerna på den egna kulturen.²² Många svenska forskare har aktivt tagit

¹⁷ Se FN, Generalförsamlingen, UN A/C.3/59/L.25, 15 oktober 2004, "Working towards the elimination of crimes against women and girls committed in the name of honour".

¹⁸ Coomaraswamy, Radhika (2005) "Preface: Violence against women and 'crimes of honour'" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005). s. xii

¹⁹ Moller-Okin, Susan (1999) "Is multiculturalism bad for women?" i Cohen, Joshua (red.) *Is multiculturalism bad for women? Susan Moller Okin with respondents*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

²⁰ Knocke, Woukko (1997) "Problematising multiculturalism: respect, tolerance and the *limits* to tolerance" i NORA. Nr. 2, s. 128.

²¹ Hellgren, Zenia & Hobson, Barbara (2008) "Cultural dialogues in the good society" i *Ethnicities*. Vol. 8(3).

²² *Ibid.* s. 392.

ställning i den emellanåt hektiska svenska debatten om hedersmord.²³ I en antologi med titeln *Debatten om hedersmord: feminism eller rasism?*, redigerad av Stieg Larsson och Cecilia Englund, kritiseras kulturella förklaringar främst på grundval av hur dessa bidrar till en uppdelning i "svenskt" och "osvenskt" våld. I synnerhet påpekas att i hedersmordsdebatten har invandrares våld kommit att ses som kulturspecifikt, medan svenska mäns våld inte ses som kulturellt.²⁴ Enligt etnologen Simon Ekström centerades den polariserade hedersmordsdebatten kring en strid om förståelsen av "kultur", i vilken samtliga deltagare använde Fadime för sitt eget syfte och för att föra fram sin egen världsbild. Boken *Hedersmorden och orden* ger en bakgrund till debattens olika positioner och mynnar ut i en insikt om hur svårt det är att överge kulturbegreppet, även för dess kritiker.²⁵

2007 besökte FN:s dåvarande speciella rapportör om våld mot kvinnor, Yakin Ertürk, Sverige och kommenterade den svenska debatten kring orsakerna till hedersrelaterat våld:

From a pragmatic perspective, the decisive question is not why, but how honour-related violence is committed, because the means and methods of honour-related violence pose specific challenges to law enforcement authorities, social workers and other practitioners. Whereas perpetrators of many other forms of gender-based violence prevalent in Sweden tend to act alone to avoid social opprobrium, honour-related violence, in its most distinct form, distinguishes itself by the involvement of several family members (often condoned by other community members) who collude to enforce social norms shared by the group. This collective element makes it extremely difficult to separate the victim from actual or potential perpetrators, unless she is willing to break off all relations with her family and begin a new life outside her social frame of reference.²⁶

Ertürk betonade vikten av att se *hur* hedersrelaterat våld tar sig uttryck snarare än att fastna i frågan om *varför*. Ett särdrag för detta våld är dess kollektiva karaktär, påpekade Ertürk. Den kollektiva karaktären av ett brott som till synes utförts av en individ i stundens vrede kan vara svår att hantera för ett rättsväsende som utgår ifrån individuella handlingar, utförda av enskilda i det fördolda. Ytterligare en definition av hedersmord som är relativt vanlig i forskningen är att det rör sig om "mord på en kvinna utfört av en eller flera familjemedlemmar som inte accepterar

²³ Bland andra Hirdman, Yvonne (2002) "Hon sviker det Fadime stod för" i *Dagens Nyheter* 2002-01-30; Kamali, Masoud (2002) "Kultur, segregation och hedersmord" i *Göteborgs-Posten* 2002-01-26; Paulina de los Reyes m.fl. (2002) "Våldet mot kvinnorna är problemet" i *Aftonbladet* 2002-03-15.

²⁴ Larsson, Stieg & Englund, Cecilia (2004) *Debatten om hedersmord: feminism eller rasism?* Stockholm: Svartvitts förlag. Se även bidrag av Diana Mulinari och Masoud Kamali i samma antologi och Reimers, Eva (2005) "En av vår tids martyrer" – Fadime Sahindal som mediehandling" i Martinsson, Lena m.fl. (red.) *Olikhetens paradig. Intersektionella perspektiv på o(jäm)likhetskapande*. s. 147.

²⁵ Ekström, Simon (2009) *Hedersmorden och orden. Berättelser om kultur, kritik och skillnad*. Göteborg/Stockholm: Makadam.

²⁶ FN, Människorättsliga rådet, A/HRC/4/34/Add.3, 6 februari 2007, "Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk. Addendum Mission to Sweden". s. 13.

hennes sexuella beteende.”²⁷ Ett centralt drag i hedersrelaterat våld, som skiljer det från annat våld mot kvinnor i hemmet, är att förövarna kan vara andra medlemmar ur den sociala gemenskapen. Inte sällan handlar det om ett kollektivt utövat våld där inte enbart partners eller ex-partners är involverade, utan även andra familjemedlemmar kan delta.

Ertürks betoning på hedersvåldets uttryck sätter fokus på problematiken och svårigheterna i att definiera våldets motiv. Att beteckna detta våld som uttryck för en hederskultur är kontroversiellt och även inom forskningen är begreppet hedersrelaterat våld omgärdat av konflikt och debatt. Detta illustreras inte minst i den internationella forskningen. Juristerna Lynn Welchmann och Sara Hossain har kopplat samman den ökande uppmärksamheten i västvärlden i början av 2000-talet med de anti-muslimska strömningar som uppstod efter 11 september 2001.²⁸ I likhet med Knocke understryker de att heder som begrepp medför exotiserande associationer till öst, Mellanöstern och islam vilket leder till stigmatisering av minoritetsgrupper i Europa och USA.²⁹ Att hedersrelaterat våld knappt figurerade på den politiska agendan i väst dessförinnan kan till exempel utläsas i sociologen Sharon K. Arajis artikel från år 2000 där det framkommer att hedersmord fram till dess nästan uteslutande diskuterats som ett problem i utvecklingsländerna. Enligt henne har det inte tidigare uppmärksammats att våld mot kvinnor i USA, Kanada eller Storbritannien kan ha med heder att göra.³⁰

Purna Sen, tidigare programdirektör för Asienavdelningen vid Amnesty International, tillika forskare i genus- och utvecklingsfrågor, ställer den retoriska frågan ”Vad innebär det att tala om hedersmord?” och lyfter fram hur islamofobi bäddas in i en västerländsk anti-hedersmordagenda.³¹ I denna kontext riskerar varje försök att artikulera ett visst våld som hedersrelaterat att förstås inom en främlingsfientlig eller exotiserande ram. Men, frågar hon sig, tänk om det faktiskt finns kännetecken i dessa brott som är kulturellt specifika eller kontextbundna? Hur kan detta uttalas i ett så ogynnsamt klimat? Denna problematik utgör ett centralt dilemma som också synliggjorts i svensk debatt och politik. Politiska satsningar mot hedersrelaterat våld riskerar å ena sidan att falla in i en anti-islamistisk agenda eller bli en del av det redan existerande stigmatiserande talet om vissa etniska minoriteter. Å andra sidan går det inte att på förhand utesluta att det finns något utmärkande med detta våld. Om våldet göms inom ramen för generella lösningar som syftar till att motverka våld mot kvinnor finns det en risk att vissa grupper av brottsoffer och deras situation ignoreras av sociala myndigheter och rättsväsende.

²⁷ Gill, Aisha (2009) "Honor killings and the quest for justice in black and minority ethnic communities in the United Kingdom" i *Criminal Justice Policy review*. Nr. 4. s. 479.

²⁸ Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (2005) "Introduction: 'Honour', rights and wrongs" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005) s. 13.

²⁹ Ibid. s. 9. Se även Abu-Odeh, Lama (1997) "Comparatively Speaking: The 'Honour' of the 'East' and the 'Passion' of the 'West'" i *Utah Law Review*. Vol. 2.

³⁰ Araji, Sharon K. (2000) "Crimes of honour and shame: Violence against women in non-western and western societies" i *Red Feather Journal of Postmodern Criminology: An International Journal*. <http://critcrim.org/redfeather/journal-pomocrim/pomocrimindex.html>. Kontrollerad 2010-04-19.

³¹ Sen, Purna (2005) "'Crimes of honour', value and meaning" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005) s. 42.

I forskningen framkommer ett antal argument för och emot användandet av heder som begrepp. Bland annat påpekas att beteckningen hedersbrott eller hedersmord är problematisk då man kan fråga sig varför just detta våld mot kvinnor ska definieras utifrån motivet till – eller bortförklaringen av – våldet. Att motivera våldet med heder kan dölja andra bakomliggande maktmotiv såsom sociala, ekonomiska eller politiska motiv. I sammanhang där hemgift används har det till exempel visat sig att hedersmord är förbundet med ekonomiska aspekter.³² Att hänvisa till heder kan, i miljöer där man fortfarande eller fram till nyligen betraktat hedersbrott som förmildrande omständighet, få handlingen att verka mer socialt accepterad. Till svårigheterna hör också att heder är ett begrepp utan vedertagen vetenskaplig definition. Många forskare har därför arbetat med att ge begreppet ett mer precist innehåll för att på så sätt kunna analysera problematiken. Purna Sen presenterar sex karaktäristiska drag som hon anser vara kännetecknande för hedersmord och som skiljer dem från andra mord: kvinnors uppträdande, särskilt kvinnors sexualitet, står i centrum; kvinnor kan ha en roll i övervakningen av kvinnor; möjligheten att kvinnor kan medverka i dödandet; kollektivt fattade beslut om bestraffning; möjligheten att återfå (sin) heder genom hot, tvång eller våld samt att staten legitimerar brottet genom att acceptera heder som motiv och skäl till strafflindring.³³ Att våldet är kollektivt och inte utövas av en enskild man mot en kvinna i en parrelation är ett av de specifika drag som de flesta forskare nämner, oavsett om de använder begreppet hedersrelaterat våld eller inte.

Det finns förvisso en poäng med att våldet som fenomen måste uppmärksammas, att dess specifika karaktär måste lyftas fram och att man inte bör fastna i att diskutera orsakerna till våldet, som Yakin Ertürk påpekar. Samtidigt är det viktigt att också granska förklaringarna till våldet eftersom de tolkningar som ges även kommer att påverka vilka politiska lösningar som blir tänkbara.

³² Khan, Tahira s. (2006) *Beyond honour: a historical materialist explanation of honour*. Oxford: Oxford University Press.
³³ Sen, Purna (2005) s. 50.

Forskningsperspektiv på hedersrelaterat våld

Forskning om hedersrelaterat våld kan delas in i tre breda perspektiv eller angreppssätt med skilda förståelser för problematiken. Det första perspektivet kan benämnas *kulturellt*. Inom ramen för det kulturella perspektivet ryms både forskning som studerar hederskulturer utan att specifikt analysera våld och forskning som fokuserar på våld och främst ser det som ett uttryck för en specifikt icke-västerländsk hederskultur genomsyrad av patriarkala värderingar. Dessa senare forskare menar att utsatta ungdomar inte kan få passande samhälleligt stöd om inte normer om heder uppmärksammas. Den andra breda forskningsinriktningen benämns här *könsperspektiv* och den utgår från en universalistisk förståelse av mäns våld mot kvinnor. Forskare som främst arbetar utifrån en könsmaktsanalys tolkar utsatta invandrarkvinnors situation på samma sätt som annat patriarkalt våld mot kvinnor. De menar att våldet och kvinnornas situation inte kan förstås om det inte sätts in i en generell bild av patriarkalt våld, det vill säga att våldet ses som en följd av en manlig strukturell överordning. Det poängteras också att hedersrelaterat våld och förtryck handlar om just våld. En tredje ansats, ett *intersektionellt perspektiv*, har vuxit fram i kölvattnet av den polemiska debatten om hedersmord. I vid bemärkelse kan de intersektionella perspektiven handla om att studera heder bortom kultur, där koloniala och globala sammanhang diskuteras, och att kön, klass och ras/etnicitet ses som samverkande ordningar och maktsitueringar. I den här rapporten beskrivs dessa tre perspektiv mer ingående genom att forskare och forskningsresultat inom respektive område presenteras.

Kulturella perspektiv

Antropologiska och historiska studier av heder

Antropologer i synnerhet men också etnologer har sedan länge forskat om heder och hederskoder i olika kontexter utan att nödvändigtvis koppla frågan till våld. Hederskoder har gjorts till föremål för ett stort antal antropologiska studier, men trots det, eller kanske just därför, är de svåra att definiera.³⁴ En av de klassiska antropologiska studierna om hederns betydelse är *Honour and Shame. The Values of Mediterranean Society* från 1966, redigerad av Jean G. Peristiany. I denna antologi för-

³⁴ Abu-Lughod, Lila (1986) *Veiled sentiments. Honor and poetry in a Bedouin society*. Berkeley: University of California Press.

söker författarna ringa in och visa på hur det i området kring Medelhavet existerar en speciell hederskultur inom vilken heder sammankopplas med social status.³⁵

En annan socialantropolog, Lila Abu-Lughod, skildrar hederskoderna i ett beduin-samhälle i Egypten genom att studera muntliga berättelser och poesi. Abu-Lughod beskriver en särskild hederskod som skiljer sig ifrån Medelhavsregionens hedersideologi och är i stället sammanlänkad med auktoritet och respekt.³⁶ De värden som sammanlänkas med heder och förlänar personen en högre social status är bland annat generositet, ärlighet, uppriktighet, lojalitet, att hålla sitt ord samt oberoende. En hedervärd man agerar med självkontroll och utan rädsla och blir därigenom fri och oberoende, skriver hon.³⁷ Hedern är alltså främst kopplad till manlighet, även om kvinnor också kan uppnå visst hedervärde. För att uppnå respektabilitet i samhället bör kvinnor uppträda "anständigt", framhåller Abu-Lughod.³⁸ De klassiska studierna av heder kan alltså sägas handla om att analysera normer och traditioner i mer eller mindre lokala kontexter, där frågan om våld mot kvinnor inte utforskas.

I Sverige har bland andra Tahire Koçtürk-Runefors, forskare i medicin, och etnologen Annick Sjögren visat hur Medelhavsområdets hederstradition förs vidare och får stor betydelse för invandrade familjer i Sverige.³⁹ Koçtürk-Runefors baserar sin studie av hedersbegreppet på ett femtiotal intervjuer med människor som invandrat från Turkiet. Hon beskriver hur denna grupp i Sverige upplever en förlorad värdighet, hur de inte längre betraktas som hedervärda och på vilka sätt detta påverkar dem.⁴⁰ I *Här går gränsen* skriver Annick Sjögren om traditionella samhällen vid Medelhavet och lyfter fram hederns centrala kollektivistiska funktion som på många avgörande punkter avviker ifrån det hon beskriver som det individualistiska, svenska samhället.⁴¹ Hon hämtar inspiration ifrån tidigare studier av hederskulturer och tar exempel från grekiska byar på 1980-talet, Algeriet på 1960-talet samt svenska förorter såsom Botkyrka på 1990-talet. Resultatet ger en bild av hedersbegreppet; hur heder kopplas till kvinnors och flickors skam samt hur viktigt det är att familjefäders heder inte utmanas i det offentliga.

Till skillnad från Sjögren har flertalet nordiska historiker sökt efter spår av en hederskultur i den nordiska historien och/eller samtiden. I en antologi med titeln *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer* diskuteras huruvida den allmänna uppfattningen att hedersmord inte är en del av den nordiska kulturen är riktig.⁴² Markerar hedersbegreppet verkligen en absolut gräns? Om hedersmord definieras som kollektivets/släktens mord på en kvinnlig medlem som inte följer gruppens heders-

³⁵ Pitt-Rivers, Julian (1966) "Honour and social status" i Persistiany, Jean G. (red.) *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society*. London: Weidenfeld and Nicholson.

³⁶ Abu-Lughod, Lila (1986) s. 92.

³⁷ *Ibid.* s. 87.

³⁸ *Ibid.* s. 119.

³⁹ Koçtürk-Runefors, Tahire (1991) *En fråga om heder. Turkiska kvinnor hemma och utomlands*. Stockholm: Tiden; Sjögren, Annick (1993/2006) *Här går gränsen. Om integritet och kulturella mönster i Sverige och medelhavsområdet*. Stockholm: Dialogos. s. 60.

⁴⁰ *Ibid.* s. 174.

⁴¹ Sjögren, Annick (1993/2006) s. 82.

⁴² Sandmo, Erling (2005) "Hvorfor ikke? Historie som blick på samtiden" i Johansson, Kenneth (red.) *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska media. s. 7.

kodex återfinns inga källor som påvisar liknande företeelser i den nordiska historien, skriver historikern Erling Sandmo i antologins introduktion. I stället framträder våld mot kvinnor, barnadråp och hedersmord på män som sätt att försvara hedern. Med en hedersdefinition som innebär en ”stark kontroll som utövas mot en person i släkten när denne bryter eller förväntas bryta mot normen som gäller för gruppen” kan denna praktik återfinnas i många sammanhang, skriver historikern Eva Österberg.⁴³ Ett exempel är den skam som ogifta mödrar föreställdes bära och som även överfördes till den övriga familjen. Fäder ur borgerliga hem kunde se till att dottern reste bort för att föda och adoptera bort barnet i syfte att rädda familjens heder. Vidare visar Österberg hur den svenska staten ända fram till 1930-talet upprätthöll en kontroll av individen baserad på värden som heder och skam. Österberg driver tesen att hedersvåld eller kontroll av individer på grund av skam inte varit nödvändigt i Skandinavien på grund av att hedersnormer så kraftigt upprätthållits genom statens försorg.⁴⁴ Om staten står för samma normsystem som gruppen blir den privata hämnden så att säga överflödig.

Att jämföra tidigmodern nordisk hederskultur med dagens hederskulturer där hedersmord kan förekomma är även historikern Marie Lindstedt Cronbergs ärende. Hon tar avstamp i en definition av heder som utgår från att mannens heder är kopplad till kvinnans sexualitet och att det är mannen som bär upp såväl sin egen som familjens heder. Kvinnlig ära i Norden på 1600-1800-talen var också kopplad till sexualitet, skriver Lindstedt Cronberg, men kvinnor i ett nordiskt sammanhang kunde också själva besitta heder.⁴⁵ Dessutom kunde kvinnor försvara sin egen heder genom att ställa en motpart inför rätta. Hedern organiseras således främst genom kyrka, lag och rätt i de nordiska sammanhangen, inte genom personliga vendettor. Även om hedersmord inte förekom pekar Lindstedt Cronberg på det hon kallar ”parallellhandlingar” i Sverige i tidigmodern tid: barnamord eller självmord i relation till utomäktenskaplig graviditet, hederssjälvmord i samband med ekonomiska bekymmer samt dueller.⁴⁶

Österberg lyfter också fram hur en hederskultur är närvarande i dagens svenska majoritetssamhälle när det gäller familjers förhållande till homosexuella barn. Österberg menar att föräldrars och syskons våld och/eller bestraffningar av homosexuella barn eller syskon kan ses i ljuset av att den svenska staten i dag inte ser homosexualitet som icke-önskvärt, medan vissa föräldrar ser barnets sexualitet som ”fel” i linje med sina värderingar och tar saken i egna händer.⁴⁷

⁴³ Österberg, Eva (2005) s. 177.

⁴⁴ Ibid. s. 181.

⁴⁵ Lindstedt Cronberg, Marie (2005) ”Dagens hedersmord kontra nordiska kvinnors historia” i Johansson, Kenneth (red.) (2005) s. 196–197.

⁴⁶ Ibid. s. 201.

⁴⁷ Österberg, Eva (2005) s. 182.

Hedersrelaterat våld blir en forskningsfråga

I slutet av 1990-talet började internationella forskare uppmärksamma hedersrelaterat våld som en samtida företeelse. De första studierna om hedersvåld handlade till stor del om att påtala ett tidigare nedtystat problem.⁴⁸ Många aktivister och forskare från den så kallade tredje världen har lyft fram problemet och kritiserat hur heder har blivit ett mer eller mindre legitimt sätt att bortförklara eller relativisera våldet. Man har kritiserat den egna kulturen och motarbetat föreställningar om våldets möjligheter att upprätta heder. Pedagogikforskaren Shahrzad Mojab kritiserar exempelvis hur kulturrelativism (eller mångkulturalism) förespråkar tolerans av skillnader och hur exempelvis praktiker som att bära slöja accepteras av västerländska majoritetssamhällen. Sådana perspektiv ser tolerans och respekt för skillnader som ledstjärnor, vilket Mojab anser vara mycket problematiskt. Offren för våldet respekteras inte, menar hon och ställer den retoriska frågan: "Varför ska man tveka att döma den kultur, tradition och religion som sanktionerar dessa brott?"⁴⁹

I Sverige var forskningen om hedersrelaterat våld i det närmaste obefintlig fram till början av 2000-talet. En av de första nordiska studierna är socialantropologen Unni Wikans bok *En fråga om heder* som analyserar mordet på Fadime och rättegången därefter. Wikan utgår ifrån antropologen Frank Henderson Stewarts verk *Honor* från 1994 där han visar hur heder opererar och lyfter fram att det inte enbart är kvinnor som drabbas av hedersmord, utan att det i många fall är männen ("förförarna") som dödas för att familjens heder ska återupprättas.⁵⁰ Wikan bygger på Henderson Stewarts studie i stor utsträckning, men utvecklar ett hedersbegrepp som är än mer fokuserat på *kvinnornas* position i en hederskultur. En av hennes intentioner är att visa hur lite heder har med islam att göra. Efter mordet på Fadime framfördes argument där islam pekades ut som förklaringsgrund till hedersmord. Heder och hedersmord har enligt Wikan i stället sin grund i specifika föreställningar som förekommer i alla världsreligioner, inte enbart islam. Dessa föreställningar uppkommer i en särskild kulturell miljö.⁵¹

För att förstå varför Fadime mördades för Wikan fram hedersbegreppet, men inte så som det tolkas i en svensk, nordisk och inte heller europeisk kontext. Enligt Wikan är betydelsen av heder alltför urvattnad i Europa. "Vi behöver ett *avgränsat* begrepp som gör det möjligt för oss att begripa varför hedersmord sker, eller *inte* sker, och vad man kan göra för att komma åt saken" skriver Wikan.⁵² Det hedersbegrepp Wikan använder är enligt henne mer specifikt, icke-västerländskt och tar sin utgångspunkt i det hon kallar en hedersideologi. Inom ramen för denna

⁴⁸ Problemet och dess utbredning i framför allt Jordanien, Turkiet och Pakistan uppmärksammas av bland andra Kulwicki, Anahid Devartanian (2002) "The practice of honor crimes: A glimpse of domestic violence in the Arab world" i *Issues in Mental Health Nursing* Vol 23; Arin, Canan (2001) "Femicide in the name of honor in Turkey" i *Violence against Women*. Vol. 7. Se även Faqir, Fadia (2001) "Intrafamily femicide in defence of honour: the case of Jordan" i *Third World Quarterly*. Vol. 22. s. 65–82.

⁴⁹ Mojab, Shahrzad (2004) "The particularity of 'honour' and the universality of 'killing': from early warning signs to feminist pedagogy" i Mojab, Shahrzad & Abdo, Nahla (red.) *Violence in the name of honour: Theoretical and political challenges*. Istanbul: Bilgi University Press. s. 26–28.

⁵⁰ Henderson Stewart, Frank (1994) *Honor*. Chicago: University of Chicago Press.

⁵¹ Wikan, Unni (2005) *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront förlag, s. 8.

⁵² *Ibid.* s. 64.

återfinns ett antal klart och tydligt specificerade regler eller grundvärderingar som utgör hederskodexen.⁵³ Wikan definierar heder som:

[...] en laglig rätt att bli behandlad som jämbördig. När Fadimes pappa säger "man har ju sin heder" menar han hedern som jämbördig man. [...] Hedern som jämbördig (personlig heder) kan inte öka – bara försvinna – och eventuellt återerövrats. Det är en fråga om antingen eller. Jag har introducerat begreppet personlig heder för att visa hur heder är ett rättighetskrav, i paritet med juridisk rätt, att bli behandlad som jämbördig. Men heder är också något som är knutet till ett kollektiv: familjen, släkten, klanen eller stammen. [...] I samhällen med hederskod är hedern uthängd till allmänt beskådande. Det handlar om omvärldens värdering av en person, snarare än om personens egna moraliska kvaliteter. Heder ligger i det yttre. Hur saker och ting uppfattas.⁵⁴

Heder handlar alltså om rätt till respekt. Så länge hederskoden följs har mannen rätt till sin heder, skriver Wikan. Om koderna inte följs kan personen däremot förlora sin heder och dra med sig familjen i fallet. Samtidigt behöver hedern inte gå förlorad, utan här uppstår olika möjligheter till förhandling och till att dölja brottet som begåtts mot hederskodexen. Heder sammanhänger dessutom med kvinnors ärbarhet. I Wikans förklaring till morderna på Sara, Pela och Fadime ingår "patriarkala uppfattningar och en stamstruktur som gör kvinnor till mäns egendom."⁵⁵ Fadime mördades enligt Wikan på grund av att hon valde fel man, men kanske i än högre grad för att hon gick ut i den svenska offentligheten, medier och riksdagen och smutskastade fadern och familjenamnet. Vanhedern ligger främst i omgivningens reaktion. När Fadime gick till medierna kunde inte skammen tvättas bort genom att dölja den.

Wikans beskrivning är vanligt förekommande i internationell forskning. Till exempel visar Tahira S. Khan, forskare i internationella relationer, hur kvinnor inte kan besitta vare sig heder eller skam, men att de däremot kan *skänka* heder eller skam åt familjen/mannen.⁵⁶ Den sociala miljön är därmed viktig, och det är också där man kan finna alternativa lösningar för att återupprätta hedern, skriver Wikan.⁵⁷ En annan av de mer tongivande forskarna i den svenska debatten om hedersmord är kulturanthropologen Mikael Kurkiala. Han kritiserar de könsmaktsförklaringar som likställer hedersmord med övergrepp mot kvinnor generellt. Hedersmord, menar Kurkiala, kan ses som ett kulturspecifikt uttryck.⁵⁸

Svensk forskning om hedersrelaterat våld utgår delvis från antropologers och etnologers skildringar av såväl europeiska som icke-europeiska hederskulturer

⁵³ Wikan, Unni (2005) s. 65.

⁵⁴ Ibid. s. 66.

⁵⁵ Ibid. s. 104.

⁵⁶ Khan, Tahira s. (2006) *Beyond honour: a historical materialist explanation of honour*. Oxford: Oxford University Press. s. 47.

⁵⁷ Wikan, Unni (2005) s. 72.

⁵⁸ Kurkiala, Mikael (2002) "Hedersmord är inga fantasifoster" i *Svenska Dagbladet* 2002-11-28.

och deras specifika drag. En del samhällsvetenskapliga studier har med andra ord importerat antropologers studier och definitioner av heder för att studera hedersrelaterat våld i Sverige i dag.

En av de första studierna av hedersvåld och tvångsäktenskap i ett svenskt sammanhang är rättssociologen Astrid Schlytters *Rätten att själv få välja* från 2004. Schlytters forskning kan i likhet med Wikans och Sjögrens hänföras till ett hederskulturellt perspektiv. Här ges normer och värderingar en central plats i förklaringen av förekomsten av hedersrelaterat våld. Exempelvis skriver Schlytter:

Sett ur flickornas perspektiv är det fråga om det berättigade i att hävda rätten att själv få välja livsform. Sett ur föräldrarnas/släktens och den etnokulturella gruppens perspektiv är det fråga om rätten att få leva efter normer och värderingar från hemlandet vilket innebär att flickorna/kvinnorna inte har rätt att sätta sina intressen främst.⁵⁹

Vidare gör Schlytter en viktig och för de kulturella ansatserna karaktäristisk avgränsning då hon utesluter att granska problemet med den rasifiering eller stereotypisering som flickan och hennes familj kan utsättas för i Sverige. Fokus ligger i det här perspektivet på konflikten mellan flickan och familjen, inte på det omgivande samhället. Eftersom hoten mot flickorna kommer i från familjen är det av underordnad betydelse att studera hur rasism eller diskriminering påverkar flickorna och deras familjers situation, menar Schlytter som skriver:

En annan avgränsning som jag gör är att jag inte tar upp dilemmat med att de som den centrala konflikten står mellan, flickan och personer i familjen/släkten, är utsatta för rasistisk diskriminering i det svenska samhället. Det är två anledningar till detta. För det första att min utgångspunkt är de berörda flickors/kvinnors livssituation där hoten mot deras liv och möjligheterna till ett mänskligt liv kommer från släkten. Vidare anser jag att det faktum att de som i detta fall står för förtrycket själva är förtryckta, varken kan förklara eller legitimera det som händer.⁶⁰

En annan liknande analys gör Annika Jemteborn, forskare i socialt arbete, i *Å stå på sig, på egna ben – en fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav*.⁶¹ Här analyseras en flickas berättelse om uppbrott och försoning med familjen, och det är främst flickans förhandlingar med familjen som står i centrum. Schlytters och Jemteborns angreppssätt skiljer sig på betydande punkter väsentligt ifrån den forskning som lyfter fram rasism och kulturella stereotyper som viktiga omständigheter omöjliga att ignorera.

⁵⁹ Schlytter, Astrid (2004) *Rätten att själv få välja*. Lund: Studentlitteratur. s. 14. a

⁶⁰ Ibid. s. 15.

⁶¹ Jemteborn, Annika (2005) *Å stå på sig, på egna ben – en fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav*. Stockholms universitet

Schlytters studie *Rätten att själv få välja* handlar främst om arrangerade äkten-skap och tvångsäktenskap, och belyser denna problematik med hjälp av fyra flickors öden. Schlytter skildrar såväl svensk lagstiftnings som svenska myndig-heters tillkortakommanden i dessa fall. Hennes sammanfattande slutsats är att socialtjänstens ideologiska utgångspunkt att hålla familjen samman krockar med de utsatta flickornas speciella situation.⁶² Ur de berörda flickornas perspektiv kan situationen beskrivas som en intressekonflikt mellan flickan och hennes föräldrar, medan socialtjänsten arbetar utifrån en idé om att det som gynnar föräldrarna också kommer barnen tillgodo. Utsatta flickor med utländsk bakgrund omhändertas inte trots att de far illa i sina familjer, detta eftersom man då anser att de riskerar att förskjutas helt av familjen.⁶³ Dessutom bidrar lagen om vård av unga (LVU) till att försvåra för flickor att omhändertas mot föräldrarnas vilja då självdestruktivt beteende inte utgör ett kriterium för omhändertagande. Eftersom flickor främst reagerar självdestruktivt och pojkar utåtagerande, visar Schlytter hur lagen missgynnar flickor som är i behov av hjälp.⁶⁴

Ytterligare en bestämmelse i socialtjänstlagen som visade sig vara problematisk för de utsatta flickorna är närhetsprincipen, vilken innebär att omhändertagna barn i möjligaste mån ska placeras i det "naturliga nätverket" hos någon anhörig eller annan närstående. Detta kan bli problematiskt om hotet mot flickan kommer ifrån just det nätverket, som det visat sig i exempelvis fallet med Sara, en 16-åring som mördades av sin bror och sin kusin i Umeå år 1996. Ytterligare en problematik som Schlytter lyfter fram är socialtjänstens praxis att alltid underrätta vårdnadshavare om omhändertagande av barn. Dessa dilemman har dock förts fram på den politiska agendan och i dag är praxis kring utsatta invandrarflickor förändrad.

I en senare studie från 2008 analyserar Schlytter och Hanna Linell fall av omhän-dertagna flickor och kommer till slutsatsen att socialtjänsten fortfarande uppvisar brister i hanteringen av dessa ärenden. I vissa fall omhändertas inte flickan eftersom socialtjänsten inte karaktäriserar problemet som hedersrelaterat. Detta trots att andra aktörer definierat situationen för flickan som sammanhängande med heders-kulturella begränsningar.⁶⁵ Samtidigt har Yvonne Sjöblom, forskare i socialt arbete, visat att ju äldre flickan är, desto bättre möjligheter har hon att få hjälp ifrån social-tjänsten. Unga kvinnor över 18 år har större chans att få sitt ärende behandlat i enlighet med ett individuellt perspektiv och utifrån sin egen berättelse.⁶⁶

Sammanfattningsvis kan konstateras att forskning som tar avstamp i kulturella förklaringar ägnas åt att klargöra innebörden i heder samt poängterar vikten av att använda hedersbegreppet för att våldsutsatta flickor/ungdomar/kvinnor ska kunna

⁶² Schlytter, Astrid (2004) s. 64.

⁶³ Ibid. s. 67.

⁶⁴ Ibid. s. 70.

⁶⁵ Schlytter, Astrid & Linell, Hanna (2008) *Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext: en studie av omhändertagna flickor*. Forskningsrapport 2008:2. Stockholm: FoU Nordväst. s. 95.

⁶⁶ Sjöblom, Yvonne (2006) *I skuggan av Fadime och socialsekreterares arbete med hedersvåld*. FoU Nordväst i Stockholm. Forskningsrapport 2006:4. s. 69.

få adekvat samhällelig hjälp. Inom ramen för dessa studier är alltså analyser av patriarkala värderingar centrala. Hedersrelaterat våld kan förklaras med hjälp av en analys av hedersvärderingar, var värderingarna kommer ifrån (geografiskt) samt hur de tar sig i uttryck i dagens Sverige. Hedersmord blir med andra ord en effekt av det hederskulturella tänkandet. Denna forskningsinriktning består dels av skildringar av hederskulturen utifrån etnologiska, social- eller kulturanthropologiska ansatser, dels av forskare från företrädesvis socialt arbete som utifrån dessa beskrivningar granskar socialtjänstens förhållningssätt och kartlägger problematiken. Denna forskningsinriktning kännetecknas också av att spänningsfältet mellan att åtgärda problemet med hedersrelaterat våld och risken att stigmatisera grupper inte diskuteras i större utsträckning. Det vill säga, den omdebatterade frågan om huruvida forskningen bidrar till att misstänkliggöra minoritetsgrupper i Sverige lämnas därhän.

Könsperspektiv: en fråga om mäns våld mot kvinnor

Många feminister menar att hederskulturer och hedersmord i en kulturell analys framställs som exotiskt, värre än och väsensskilt ifrån västerländska mäns våld mot kvinnor. Könsperspektivet utgår i stället ifrån en analys av likheterna mellan mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld. Det är inte hederskulturer eller hederskoder i allmänhet som analyseras, utan mäns våld mot kvinnor som ett globalt strukturellt problem; med andra ord ses det patriarkala våldet som universellt.⁶⁷

Inom feministisk forskning tar många avstånd från religiösa tolkningar av våld. Man menar att hedersmord felaktigt har länkats samman med islam.⁶⁸ Samtidigt visar andra forskare på komplexiteten i relationen mellan religion och våld. Juristen Sohail Akbar Warraich diskuterar exempelvis den känsliga frågan om islam och hedersbrott. Hon visar hur islam i debatten om hedersrelaterat våld antingen pekats ut som en bidragande faktor eller avvisas som möjlig förklaring, en förenklad bild som hon problematiserar.⁶⁹

I en radikalfeministisk analys används patriarkatet som analytisk kategori, där manligt maktutövande centreras kring kvinnors sexualitet. En av målsättningarna i en feministisk forskningsansats är således att visa hur hedersvåld kan förstås inom ett kontinuum av patriarkalt våld.⁷⁰ Sociologerna Shahrzad Mojab och Nahla Abdo lyfter fram ett antal punkter vilka kan ses som en programförklaring för hur de betraktar patriarkalt våld och varför det fortsätter att existera trots allt större politisk vilja att få det att upphöra. Patriarkalt våld ska inte förstås som ett utslag

⁶⁷ Se exempelvis Gill, Aisha (2004) "Voicing the silent fear: South Asian Women's experiences of domestic violence" i *The Howard Journal*. Vol. 43. s. 465–483 och Mojab, Shahrzad & Abdo, Nahla (2004) s. 5.

⁶⁸ Sever, Aysan & Yurdakul, Gökçeççek (2001) "Culture of honor, culture of change: A feminist analysis of honor killings in rural Turkey" i *Violence against women*. Vol 7 (9). Se även Mojab, Shahrzad & Abdo, Nahla (2004) "Introduction" i Mojab, Shahrzad & Abdo, Nahla (red.) *Violence in the name of honour. Theoretical and political challenges*. s. 5.

⁶⁹ Warraich Akbar, Sohail (2005) "Honour killings and the law in Pakistan" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005).

⁷⁰ Sever, Aysan & Yurdakul, Gökçeççek (2001) "Culture of honor, culture of change: A feminist analysis of honor killings in rural Turkey" i *Violence against women*. Vol 7 (9).

av individers felaktiga eller fördomsfulla åsikter, menar de, utan det är en historisk och social institution eller en *regim* för utövande av manlig makt.⁷¹ Denna *regim* fortlever genom såväl tvång som konsensus. Dessutom reproducerar staten existerande maktrelationer. Trots jämställdhetsåtgärder i länder som de nordiska utsätts kvinnor för våld, vilket visar att juridiska och policymässiga förändringar inte nödvändigtvis skapar förändring eller leder till god implementering.

Många feministiska forskare poängterar alltså likheterna mellan olika varianter av patriarkalt våld. I synnerhet påpekas det problematiska med att våld mot kvinnor i västerländska sammanhang (med västerländska förövare) sällan ses som kulturellt betingat i samma utsträckning som våld mot kvinnor ur etniska minoriteter.⁷²

Oavsett *var* våldet mot kvinnor utövas är det ett utslag av en vilja att kontrollera kvinnors och flickors sexualitet, menar journalisten och författaren Nicole Pope som jämför våld i västerländska samhällen med våld i muslimska samhällen.⁷³

Män som mördar sina ex-flickvänner eller fruar gör det av samma orsak som fäder som mördar sina döttrar – av sårad stolthet, en önskan att utöva makt samt en föreställning om att kvinnor bör och kan kontrolleras.⁷⁴ Allt våld mot kvinnor i intima relationer bär med sig ett drag av heder/skam, skriver statsvetarna Nancy V. Baker, Peter R. Gregware och Margery A. Cassidy.⁷⁵ Heder, i synnerhet känslor av skam, spelar en stor roll även när det gäller mord på kvinnor bland majoritetsbefolkningen i västerländska länder. Såväl heder som skam har dock i samtida västerländska samhällen individualiserats eller kopplats till en mindre familjeenhet. Det viktiga med heder/skam-komplexet när det gäller mord på kvinnor är att mannens (förövreans) känsla av stolthet, identitet och misslyckande hänger samman med kvinnans (offrets) beteende.⁷⁶ Hederstänkande kan på så vis utgöra grogrund för mäns våld mot kvinnor generellt. Hederstänkandet kan dessutom sägas vara en del av europeisk kultur. I Italien exempelvis återfanns referenser till heder i den italienska strafflagen i början av 1980-talet,⁷⁷ vilket kan jämföras med historikern Eva Österbergs argument om att den svenska staten historiskt har upprätthållit, försvarat och reproducerat föreställningar om mäns heder.⁷⁸

I en banbrytande studie av rättssystem, som publicerades 1997, jämför juristen Lama Abu-Odeh hur amerikanska domstolar använder uttrycket "crime of passion" eller svartsjukedrama för att motivera och samtidigt urskulda brottet med hur arabiska domstolar hänvisar till heder. I bägge fallen anses motiven samtidigt utgöra

⁷¹ Mojab, Shahrzad & Abdo, Nahla (2004) s. 3.

⁷² Se exempelvis Abu-Odeh, Lama (1997) "Comparatively Speaking: The 'Honour' of the 'East' and the 'Passion' of the 'West'" i *Utah Law Review*. Vol. 2.; Volpp, Leti (2000) "Blaming culture for bad behaviour" *Yale journal of law and humanities*. Vol 12(1); Sundari, Anitha & Gill, Aisha (2009) "Coercion, Consent and the Forced marriage debate in the UK" i *Feminist legal studies*. 17 (2). s. 166.

⁷³ Pope, Nicole (2004) "Honour killings: Instruments of patriarchal control" i Shahrzad, Mojab & Abdo, Nahla (red.) (2004).

⁷⁴ *Ibid.* s. 104.

⁷⁵ Baker, Nancy V, Gregware, Peter R & Cassidy, Margery, A. (1999). "Family killing fields: honor rationales in the murder of women" i *Violence against Women*. Vol. 5, no. 2.

⁷⁶ Baker, Nancy V, Gregware, Peter R & Cassidy, Margery, A. (1999). Se även Plesset, Sonja (2007) "Beyond honor: a new approach to the many sides of shame" i *Journal of modern Italian Studies*. Vol. 12. s. 430–439.

⁷⁷ Bettiga-Boukerbout, Maria Gabriella (2005) "'Crimes of honour' in the Italian Penal Code: an analysis of history and reform" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005).

⁷⁸ Österberg, Eva (2005) s. 181

förmildrande omständigheter som på sätt och vis kan sägas innebära att våld mot kvinnor begripliggörs och tolereras. Hon visar hur rättssystemen i skilda omständigheter arbetar för att förstå mannens motiv. I den västerländska juridiska argumentationen skapas en förståelse för mannen eftersom han anses ha blivit utsatt för känslomässig stress och tappat behärsningen då han "blivit provocerad" av kvinnan som kanske varit otrogen. I det österländska/arabiska fallet framstår heder som förklaringen – att kvinnan med sitt beteende (otrohet exempelvis) har "smutsat ned" mannens/familjens heder.⁷⁹ Ytterligare en aspekt är att västvärldens rättssystem tenderar att fokusera på en individuell gärningsman, vilket blir problematiskt vid hanteringen av hedersbrott som ofta begås av flera gärningsmän.⁸⁰

Att betrakta hedersrelaterat våld som en variant av "mäns våld mot kvinnor" och att problematisera hedersbegreppet är således kännetecknande för feministiska analyser. En av de ledande brittiska forskarna på fältet, kriminologen Aisha Gill, skriver i en artikel från 2009 att hedersrelaterat våld bör definieras som en del av våld mot kvinnor och att termerna hedersmord och hedersvåld bör avskaffas. En av anledningarna som hon ser det är att allvaret i dessa brott förminskas genom att denna beteckning används. Dessutom, påpekar hon, begås de flesta av dessa brott av män mot kvinnor.⁸¹ Samtidigt som hon avfärdar begreppet är hon dock själv nödgad att använda det eftersom det nu blivit en gängse beskrivning av ett problem. Dilemmat med ett kategoriserande av problemet rör framför allt att hedersrelaterat våld länkats samman med *kultur*. Genom att förklara hedersvåldet som kulturellt menar juristen Rupa Reddy att dess position inom ett vidare spektrum av våld mot kvinnor negligeras. Detta kulturella fokus kan till och med leda till att kvinnors rättigheter ignoreras samt att minoritetskulturer stigmatiseras.⁸²

Svensk genusforskning

I ett svenskt feministiskt/genusvetenskapligt sammanhang har de kulturella förklaringarna till våld mot kvinnor kommit att bli omdebatterade. Vissa förespråkare för könsperspektivet ville inledningsvis inte benämna problemet som hedersvåld eftersom de menade att man därigenom kulturaliserar och stigmatiserar invandrare. Skiljaktigheten mellan ett kulturellt perspektiv och ett könsmaktsperspektiv kan hänföras till huruvida skillnader i våldsutövandet uppfattas som stora eller små och om skillnader ska tolkas i termer av kultur eller ej. Ett område där kulturella förklaringar och könsrelaterade förklaringar möts är emellertid genom förståelsen av våld som grundat i patriarkala värderingar. I de mer renodlade kulturella förklaringarna ses dock inte den västerländska kulturen i sig som patriarkal medan

⁷⁹ Abu-Odeh, Lama (1997).

⁸⁰ Ibid. s. 291.

⁸¹ Gill, Aisha (2009) "Honour killings and the quest for Justice in Black and minority ethnic communities in the United Kingdom" i *Criminal Justice Policy Review*. Nr. 4.

⁸² Reddy, Rupa (2008) "Gender, Culture and the Law: Approaches to 'Honour crimes' in the U.K." i *Feminist Legal Studies*. Vol. 16. s. 305–321.

feministiska analyser ofta utgår från mäns överordning som en generell global maktstruktur.

Den första svenska genusvetenskapliga studien om hedersrelaterat våld publicerades av sociologen Åsa Eldén. I sin avhandling *Heder på liv och död* illustrerar hon hur hedersvåld är en del i det generella våldet mot kvinnor som existerar i alla samhällen och kulturer. Hon baserar sin forskning på tidigare studier av våld mot kvinnor i allmänhet, och sociologen Eva Lundgrens forskning om våldets normaliseringsprocess i synnerhet. Våldet måste förstås i ett sammanhang av kontroll och förtryck av kvinnor. I kontrast till bland andra Unni Wikans hederskulturella perspektiv formulerar Eldén en feministisk förståelse av hedersvåld. Hon utgår ifrån ett sammanhållet analytiskt perspektiv och betraktar hedersrelaterat våld i ljuset av mer "legitima" former av mäns maktutövning och kontroll av kvinnor:

För att grovt våld i hederns namn ska bli begripligt måste det – med en feministisk förståelse där kultur, kön och våld kopplas samman – förstås i sitt sammanhang; i ljuset av kulturella föreställningar om hur mäns heder kopplas till kvinnors sexuella beteende. Mäns kontroll och makt- och våldsutövning upprätthålls, legitimeras och (bort)förklaras med hänvisning till familjens heder. Hedersrelaterat våld är med denna förståelse en "normalitet" i betydelsen att det är möjligt för män att hänvisa till inarbetade och normativa föreställningar om exempelvis rykten, oskuld och heder för att få förståelse för kontroll- och våldsutövning riktad mot kvinnor i deras närhet.⁸³

I likhet med Schlytter kritiserar Eldén den svenska statens förhållningssätt till problematiken med våld i hederns namn. Bland annat visar hon hur det svenska rättsväsendet i mitten av 1990-talet betraktade förövarens hedersmotiv som en förmildrande omständighet. Den svenska rätten dömde inte till mord i ett fall som hade tydliga drag av hedersmord, utan till dråp på grund av "kulturell tillhörighet". Eldén kontrasterar denna dom med hur den svenska rätten vanligtvis resonerar när det gäller etniskt svenska mäns våld mot kvinnor. I ovanstående fall ses förövaren som styrd av sin kultur, medan en svensk man troligen skulle ha betraktats som en individ, vars handlingar ses i ljuset av individuella förklaringar såsom psykisk sjukdom.⁸⁴

Eldén tar dock spjärn emot såväl Wikans som Schlytters förklaringar som hon menar gör Fadimes far till ett offer för sin kultur; att han i enlighet med den hederskulturella logiken "måste" mördas Fadime.⁸⁵ Dessutom visar Eldén och Jenny Westerstrand i en analys av rättsfallet Sara (som mördades av sin bror och sin kusin) att rätten inte förmådde förstå Saras verklighet av våld – vare sig när hon

⁸³ Eldén, Åsa (2003) *Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Uppsala universitet. s. 89.

⁸⁴ Eldén, Åsa (1998) "The killing seemed to be necessary": Arab cultural affiliation as an extenuating circumstance in a Swedish verdict" i *NORA*. Vol 6(2), s. 89–96.

⁸⁵ Eldén, Åsa (2003) s. 66–67.

var vid liv eller efter hennes död. Därför menar Eldén och Westerstrand att det finns ett behov av juridiska definitioner av mäns våld mot kvinnor som bättre kan avspegla våldsverkligheten och den kollektiva karaktären av hedersrelaterat våld.⁸⁶ Westerstrand och Eldén anser att det svenska rättsväsendet inte förmår sätta in hedersvåld i ett större sammanhang. I en intervju talar de om juridikens bristande förmåga att hantera hedersbegreppet och menar att det finns problem med tillämpningen av befintliga lagar, exempelvis när det gäller regleringen kring olaga hot, vilken inte tar hänsyn till den komplexa hotbilden som omgärdar kollektivt hedersrelaterat våld:

Det finns också problem med tillämpningen av befintliga lagar. När det gäller olaga hot är lagstiftningen helt otillfredsställande. Det framställs i praxis som en konkret händelse, till exempel att någon håller upp en pistol. De här tjejerna behöver bara se en släkting för att de ska uppfatta ett hot. Det behövs mer forskning om vad hot betyder.⁸⁷

Här poängteras alltså bristen på forskning kring den specifika kollektiva våldsproblematik som vissa svenska kvinnor med utländsk bakgrund utsätts för.

Intersektionella perspektiv: Heder bortom kultur

Medan vissa feministiska forskare inom könsperspektivet visar hur heder/skam ingår som komponenter i allt våld mot kvinnor försöker andra i stället att komma bort ifrån begreppet hedersrelaterat våld genom att belysa hur den typ av våld som betecknas som hedersrelaterat kan sorteras in under den generella rubriken mäns våld mot kvinnor. En tredje variant är att analysera, dekonstruera och/eller rekonstruera hedersbegreppet för att visa hur komplext det är; att gå bortom en enkel förståelse av heder, kultur och kön.

Heder som begrepp är följaktligen under förhandling och är inte självklart. Sociologen Pnina Werbner menar att så som heder/skam-modellen används, med dess exklusiva fokus på kvinnlig sexualitet, är den mycket begränsad som ett analytiskt begrepp inom antropologin. Våld mot kvinnor i Punjab (som hon har studerat) tar sig många olika uttryck och är resultatet av en mängd komplexa konflikter i familjer eller släkter. Dessutom är heder ett brett begrepp som refererar till klass, status, kast, offentligt rykte och vad som kallas symboliskt kapital. Eftersom begreppet täcker in så mycket mer än kvinnors sexualitet är dess analytiska användbarhet begränsad, konstaterar Werbner.⁸⁸

⁸⁶ Eldén, Åsa & Westerstrand, Jenny "Hederns försvarare – den rättsliga hanteringen av ett hedersmord" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Nr. 3.

⁸⁷ Wahldén, Christina, "Snäv syn på hedersmord" i *Svenska Dagbladet* 2004-01-21.

⁸⁸ Werbner, Pnina (2007) "Veiled Interventions in Pure Space: Honour, Shame and Embodied Struggles among Muslims in Britain and France" i *Theory, Culture & Society*. Vol. 24(2). s. 161–186. s. 167.

Den internationella forskningen diskuterar även hur våldet ofta uppstår i exil, och inte i hemlandet.⁸⁹ Detta kan inte entydigt förklaras med kultur. Dessutom påpekar en av de ledande forskarna på fältet, kriminologen Nadera Shalhoub-Kevorkian, att begreppet hedersbrott är elastiskt och att dess uttryck ändras beroende på samhälle, tid och plats.⁹⁰ Om innebörden av heder och våld förändras beroende på klass, etnisk diskriminering och postkoloniala maktrelationer – det vill säga ett kolonialt arv som fortsätter att ligga till grund för maktordningar – är det omöjligt att skilja ut enbart heder (förstått som kultur) som förklaring. Juristen Sherene H. Razack beskriver hur kulturaliseringen av våldet i muslimska minoriteter i Europa utgör en slags rasistisk ordning. Majoritetsgrupperna ses som civiliserade och moderna medan muslimer betraktas som fundamentalistiska och bakåtsträvande. Hon påpekar att en anti-rasistisk politik mot mäns våld mot kvinnor måste formuleras, där man inte letar efter kulturella skillnader mellan hedersvåld och annat partnervåld i nära relation.⁹¹

Hur ras/etnicitet som maktsituering kan inverka på hedersrelaterat våld och hur det bör analyseras belyses med andra ord av ett stort antal forskare. Klass har däremot inte diskuterats i någon större utsträckning. Tahira Khan, forskare i internationella relationer, utgör ett av undantagen då hon i boken *Beyond honour* ger en i sammanhanget unik ingång till förståelsen av hedersrelaterat våld i Pakistan. Hon analyserar hedersrelaterat våld utifrån ett historiematerialistiskt, marxistiskt perspektiv och visar hur heder även är beroende av ekonomiska aspekter. Hon delar in hedersbegreppet i två delar. Dels bygger heder/manlig makt på materiella värden såsom pengar och egendom, dels består den manliga hedern av icke-materiella delar såsom kontroll av kvinnor och barn i det privata samt kontroll av familjen/släkten/gruppen i det offentliga. Genom att uppnå både de materiella och de icke-materiella värdena kan individen/mannen ses som hedervärd av gemenskapen. Hedersmord blir enligt Khan endast relevanta i en gemenskap, eftersom heder är en stämpel som omgivningen ger mannen. Om kvinnorna i familjen betar sig på "rätt" sätt får männen sin maskulinitet bekräftad, och detta sker i sin tur genom andras ögon.⁹² Det materiella och det icke-materiella samverkar för att konstruera en man som hedervärd. Detta betyder inte att det enbart är män ur de lägre klasserna som mördar sina (företrädesvis) kvinnliga släktingar, utan dessa mord sker i alla klasser. I överklassen som genom sitt ägande åtnjuter materiell respektabilitet kan en man trots det framstå som icke hedervärd om "hans" kvinnor och barn betar sig på sätt som faller utanför sociokulturella normer. En man från arbetar- eller medelklassen däremot, som inte åtnjuter en lika självklar materiell heder, har kanske än större anledning att bevaka den icke-materiella hedern.⁹³ På sätt och

⁸⁹ Begikhani, Nazand "Alla som tiger är medskyldiga till mord" i *Aftonbladet* 2002-03-13.

⁹⁰ Shalhoub-Kevorkian, Nadera (2002) "Reexamining femicide: Breaking the silence and crossing 'scientific' borders" i *Signs. Journal of Women in culture and society*. Vol. 28(2). s. 587.

⁹¹ Razack, Sherene H. (2004) "Imperilled muslim women, dangerous muslim men and civilised Europeans: Legal and social responses to forced marriages" i *Feminist legal studies*. 12(2). En kritik gentemot västerländska räddningsprojekt återfinns även i Abu-Lughod, Lila (2002) "Do Muslim women really need saving? Anthropological reflections on cultural relativism and its Others" i *American Anthropologist*. Vol. 104(3).

⁹² Khan, Tahira (2006) s. 63–65.

⁹³ Khan, Tahira (2006) s. 66.

vis kan man alltså säga att fattiga män enbart har sin heder (den icke-materiella delen) att värna.

Khan skriver att kultur är beroende av ekonomi och andra faktorer, vilket medför att kultur måste studeras i ett holistiskt perspektiv. Frågan handlar om hur kvinnor blir till varor i ett ekonomiskt system och hur materiella motiv kan ligga bakom mäns våld mot kvinnor. Att det existerar ett system för att sälja och köpa döttrar utgör en ekonomisk drivkraft och tvångsäktenskap kan uppstå genom att familjen/fadern gör upp om en skuld med fordringsägaren. I ett samhälle där pengar blir alltmer viktigt kan dessa traditioner (åter)uppstå.⁹⁴ Khan sammanfattar sin bok om hedersvåld i Pakistan (och den muslimska världen) med att konstatera: "I want to propose here that honour related violence is all about the inseparable deep connection between economical interests and sexual conduct of men and women."⁹⁵

Enligt denna ansats handlar alltså heder inte enbart om kulturella uttryck. Genom att tillföra ett postkolonialt perspektiv på heder illustrerar bland andra sociologen Nükhet Sirman hur heder existerar i det moderna Turkiet både som ett politiskt och som ett i allra högsta grad modernt begrepp. Heder kan inte analyseras enbart som ett kulturellt bagage, eller en tradition, utan även politiskt i såväl det offentliga som det privata.⁹⁶ De sociala villkor som bidrar till hedersrelaterade brott kan inte reduceras till kultur eller tradition, menar hon. Om hedersmord betraktas som en kulturellt betingad handling och en kvarleva av en gammal tradition kan föreställningen vara att problemet löses genom modernisering och upplysning.⁹⁷ Genom en förenklad kulturalisering av problemet framstår hederstänkande som en anakronism i ett modernt samhälle. Shalhoub-Kevorkian ger också exempel på hederns politiska dimensioner då hon visar hur våld mot kvinnor i Palestina utspelas i en komplex terräng av statsbyggande och motstånd mot förtryck.⁹⁸ Hedersbrott uppstår i en skärningspunkt mellan en mängd politiska och sociala dynamiker, och att beskriva dessa brott som kulturella ignorerar existerande strukturer av makt och ojämlikhet, skriver likaså juristen Dicle Koğacioğlu.⁹⁹ Hon argumenterar för att hedersbrott måste förstås som en effekt av vissa institutionella praktiker, snarare än enbart som en traditionell kvarleva. Enligt Koğacioğlu bidrar den turkiska staten, politiska partier, marknaden, EU, medier samt organisationer som kämpar för kvinnors rättigheter till att upprätthålla och reproducera institutionella normer kring heder och våld.¹⁰⁰

⁹⁴ Ibid. s. 176–177.

⁹⁵ Ibid. s. 307.

⁹⁶ Sirman, Nükhet (2004) "Kinship, politics, and Love: Honour in post-colonial contexts – the case of Turkey" i Mojab, Shahrzad & Abdo, Nahla (red.) (2004) s. 54. En annan som skrivit om Turkiet är Necla, Mora (2009) "Violence as a communicative action: Customary and honour killings" i *International Journal of Human Sciences*. Vol. 6(2).

⁹⁷ Sirman, Nükhet (2004) s. 39.

⁹⁸ Shalhoub-Kevorkian, Nadera (2005) "Researching women's victimisation in Palestine: A socio-legal analysis", i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005). Se även Hasan, Manar (2002) "The politics of honor: patriarchy, the state and the murder of women in the name of family honour" i *Journal of Israeli History*. Vol. 21(1).

⁹⁹ Koğacioğlu, Dicle (2004) "The tradition effect: Framing honour crimes in Turkey" i *differences: A journal of feminist cultural studies*. Vol. 15. s. 118–151.

¹⁰⁰ Koğacioğlu, Dicle (2004) s. 119

Faran med att använda argumentet ”det handlar om tradition” är att våldsproblematiken lokaliseras utanför institutionen (som argumenterar att hedersbrott är ett resultat av traditionellt tänkande). På så vis svär sig politiska och juridiska institutioner fria från ansvar. Hon benämner detta ”the tradition effect” och visar hur den turkiska staten framställer sig själv som modern, samtidigt som hedersmotiv fortsätter att utgöra förmildrande omständigheter, bland annat inom rättsväsendet. Hon menar att den turkiska staten framställer hedersmord som om de står i konflikt med statens modernitet, samtidigt som staten gör det möjligt att upprätthålla våldet.¹⁰¹

De stater som är internationellt uppmärksammade för att hedersmotivet utgör en förmildrande omständighet har dessutom inte sällan en lagstiftning som härstammar från kolonialtiden och är en kvarleva från europeiska staters inblandning.¹⁰²

Att sätta in det patriarkala våldet i ett sammanhang av migration har också gjorts av vissa feministiska forskare. I en migrationsprocess kan kvinnors positioner som bärare av gruppidentitet få betydelse, visar sociologen Aylin Akpınar. I sin analys av invandrade kvinnors berättelser om hur de kontrollerats av sina män/familjer, visar hon hur kvinnor ses som etniska och kulturella gränsmarkörer både av det svenska samhället och sina egna etniska gemenskaper.¹⁰³

Intersektionella perspektiv i svensk kontext

I synnerhet i Norden har forskare som mer explicit söker lägga tonvikt på betydelsen av flera maktordningar och gå bortom en strikt uppdelning mellan kultur och kön använt sig av ett intersektionellt perspektiv. I svensk och nordisk genusvetenskaplig forskning har begreppet intersektionalitet kommit att få en relativt framskjuten plats – inte minst som en reaktion på debatten om hedersmord. Intersektionalitet kommer ursprungligen ifrån verbet ”to intersect” som betyder att genomskära eller genomkorsa. Ekonomihistorikern Paulina de los Reyes, kulturgeografen Irene Molina och sociologen Diana Mulinari introducerade begreppet för en svensk publik, och här kan också genusvetaren Nina Lykkes diskussioner nämnas.¹⁰⁴ Intersektionalitet handlar om att visa hur kön interagerar och är oupplösligt förbundet med andra kategorier. Det räcker så att säga inte att enbart analysera kön som kategori för att förstå kön. Med andra ord existerar det inte något ”rent” kön och kön kan inte begripas utan exempelvis analyskategorierna klass eller ras/etnicitet. Till exempel innebär kvinnlighet i en medelklassmiljö i Sverige inte detsamma som att ”vara

¹⁰¹ Ibid. s. 122

¹⁰² Bland annat har Jordanien, Libanon, Syrien och Egypten delar av ottomansk, fransk och italiensk lagstiftning angående hedersbrott. Se Hadidi, Mu’men, Kulwicki, Anahid & Jahshan, Hani (2001) ”A review of 16 cases of honour killings in Jordan in 1995” i *International Journal of Legal medicine*. Vol. 114. s. 357–359. Se även Arsovska, Jana & Verduyn, Phillippe (2008) ”Globalization, conduct norms and ‘culture conflict’” i *British journal of criminology*. Vol. 48. s. 226–246, som argumenterar emot att se våldet som ett kulturspecifikt uttryck.

¹⁰³ Akpınar, Ayla (2003) ”The honour/shame complex revisited: violence against women in the migration context” i *Women’s Studies International Forum*. Vol. 26.

¹⁰⁴ Lykke, Nina (2003) ”Intersektionalitet ett användbart begrepp för genusforskningen” i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Nr.1; Lykke, Nina (2005) ”Nya perspektiv på intersektionalitet” i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Nr.2–3. de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (2002) *Maktens (o)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas; de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.

kvinnor” i en engelsk arbetarklassmiljö.¹⁰⁵ Begreppet ska dessutom enligt Lykke fånga subjektets komplexitet och föränderlighet. Därutöver har intersektionalitet också förts fram i syfte att understryka vikten av att analysera tidigare ignorerade frågor om ras/etnicitet och nationell tillhörighet. De los Reyes och Mulinari visar hur intersektionalitet kan fungera som ett emancipatoriskt verktyg som sprider ljus över den svenska genusvetenskapens blinda fläckar. Genom ett intersektionellt perspektiv förklaras alltså våld mot kvinnor och ungdomar i ett sammanhang präglat av kön, klass, rasism och etnisk diskriminering.

De los Reyes visar bland annat hur ointresset för att studera etnicitet som maktordning har inneburit att det saknas kunskap om hur etnisk diskriminering ökar kvinnors utsatthet.¹⁰⁶ Hon pekar på vikten av att analysera utsatta flickors situation som sammanhängande med den exkludering som dessa familjer upplever på grund av att de betraktas som kulturellt avvikande i Sverige. Genom att intervjua utsatta flickor och kvinnor visar de los Reyes att begreppet hedersrelaterat våld kan vara problematiskt. För vissa intervjupersoner hade hedersbegreppet ett självklart förklaringsvärde; andra förhöll sig skeptiska till hedersbegreppet eller såg ingen anledning att beskriva sina problem som just hedersrelaterade.¹⁰⁷ En risk är att fokuseringen på hedersvåld kanske döljer eller förminskar andra former av våld samt att invandrade män i det närmaste normaliseras som våldsutövare, skriver de los Reyes. Ett resultat är att i forskning om mäns våld mot kvinnor diskuteras generellt inte männens motiv, medan det hedersrelaterade våldet ses som kulturellt motiverat.¹⁰⁸

Det intersektionella perspektivet skiljer sig med andra ord från det kulturella perspektivets fokus på en specifik hederskultur och från könsperspektivets strikta fokus på kön. På en viktig punkt är dock Paulina de los Reyes och Astrid Schlytter eniga: det finns en risk att de våldsutsatta unga kvinnornas situation felbedöms eller missförstås av socialtjänsten. Man ser i större utsträckning mellan fingrarna när det gäller missförhållanden i familjer med icke-svensk bakgrund.¹⁰⁹ Anledningen till detta hänför Schlytter främst till socialtjänstens familjebaserade ideologi, medan de los Reyes understryker hur stereotypisering och kulturella schabloner bidrar till att flickornas problem inte hanteras på rätt sätt.¹¹⁰ En aspekt som är förbisedd när det gäller hedersrelaterat våld är vardagsrasismen och den institutionella rasismen, framhåller hon.¹¹¹

¹⁰⁵ Skeggs, Beverly (1997/1999) *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.

¹⁰⁶ De los Reyes, Paulina (2003) *Patriarkala enkla eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige*. Norrköping: Integrationsverkets skriftserie IV. s. 33.

¹⁰⁷ *Ibid.* s. 35.

¹⁰⁸ *Ibid.* s. 36.

¹⁰⁹ Se exempelvis Öquist, Annika (2006) *Omhändertaganden av romska barn*. Socialstyrelsen. Artikelnr. 2006-131-36.

¹¹⁰ De los Reyes, Paulina (2003)

¹¹¹ De los Reyes, Paulina (2009) "Familj, utsatthet och rasism" i *Tjejjournalerna – en växande kraft: insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:2. s. 25.

Intersektionell kritik av kulturbegreppets användning

Den offentliga politiken har även analyserats med fokus på hur hedersrelaterat våld har etablerats som en politisk fråga.¹¹² Att beskriva våld som hedersrelaterat riskerar att leda till en förenkling av verkligheten. Kvinnojouren har uttryckt en farhåga om att de politiska satsningarna på hedersrelaterat våld kan leda till att socialtjänsten automatiskt kopplar ihop personer från vissa länder med hedersvåld samt att offrens specifika situation ignoreras.¹¹³

Likaså riskerar betoningen på kultur att skapa generaliserade bilder av invandrare som patriarkala och våldsbenägna. Sociologen Minoo Alinia diskuterar hur invandrade män stigmatiserats i svenska debatter om hedersvåld. I en intervjustudie belyser hon hur första generationens invandrare från Kurdistan upplever sin situation i Sverige. Hon lyfter fram och diskuterar hur kurdiska män utsätts för en annan typ av diskriminering och vardagsrasism än kurdiska kvinnor. Det finns en utbredd uppfattning att invandrade män, och i synnerhet de som invandrat från muslimska länder, är kvinnoförtryckare och de behandlas därför med mindre respekt än kvinnorna, skriver Alinia.¹¹⁴ I debatten om hedersmord reducerades dessutom komplexiteten i problematiken till att handla om kultur. Alinia benämner detta kulturell rasism. Kurder har kommit att framstå som mer våldsbenägna än andra grupper, menar hon.¹¹⁵ Kurdiska invandrare måste därmed ständigt förhålla sig till det svenska majoritetssamhällets stereotypa bilder av kurdiska män som förtryckande patriarker och kvinnor som offer för släktens normer.¹¹⁶

En svensk studie som granskar skolans hantering av frågor om hedersrelaterat våld har utförts av etnicitetsforskaren Sabine Gruber. Trots en allmänt utbredd välvilja inom skolans elevvård visar Grubers analys att våldet kulturaliseras och att detta bidrar till stigmatisering och särskiljande av invandrare från svenskar.¹¹⁷ Det har också visat sig att regeringens insatser främst riktats till offer – och då i första hand flickor/unga kvinnor – medan åtgärder riktade till pojkar/unga män och hbt-ungdomar genomförts i mindre utsträckning.¹¹⁸ Sociologen Suruchi Thapar-Björkert menar att i politiska och offentliga diskussioner om hedersrelaterat våld har männens position oftast fixerats som förövare och sociologen och etnicitetsforskaren Anna Bredström har belyst att medias rapportering om "invandrarkillar" porträtterar dem som mer våldsbenägna än svenska killar.¹¹⁹ Thapar-Björkert visar

¹¹² Carbin, Maria (2008) "Honour related violence – the invention of a Swedish policy problem" i Magnusson, Eva, Rönnblom, Malin & Silius, Harriet (red.) *Critical Studies of Gender equalities. Nordic Dislocations, dilemmas, and contradictions*. Göteborg: Makadam.

¹¹³ de los Reyes, Paulina (2004) "Kulturella stereotyper och våldsoffrens utsatthet" i Lindgren, Magnus m.fl. (red.) *Utsatta och sårbara brottsoffer*. Stockholm: Jure förlag, s. 110.

¹¹⁴ Alinia, Minoo (2004) *Spaces of Diasporas: Kurdish identities, experiences of otherness and politics of belonging*. Göteborgs universitet, s. 176-177.

¹¹⁵ *Ibid.* s. 180.

¹¹⁶ *Ibid.* s. 184.

¹¹⁷ Gruber, Sabine (2007) *I skolans vilja att åtgärda "hedersrelaterat" våld: etnicitet, kön och våld*. Linköpings universitet, s. 77. En annan studie av skolan har genomförts av Lange, Anders (2008) *Läraarnas iakttagelser rörande förekomst av "hedersrelaterat förtryck" i skolorna*. Stockholm: Forum för levande historia.

¹¹⁸ Hanberger, Anders, Ghazinour, Mehdi & Mårald, Gunilla (2008) *Regeringens insatser mot hedersrelaterat våld 2003-2007 – slutrapport från den nationella utvärderingen*. UCER. Evaluation Reports Nr. 25, s. 61-62.

¹¹⁹ Bredström, Anna (2002) "Maskulinitet och kamp om nationella arenor – reflektioner kring bilden av 'invandrarkillar' i svensk media" i de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (red.) (2005).

vidare hur såväl medielogiken som de politiska satsningarna missar att fånga de komplexa och skiftande positioner som män/pojkar kan ha i relation till problematiken med hedersrelaterat våld.¹²⁰ Utpekandet av förövare riskerar att ge personen en stämpel som är svår att komma bort ifrån – även om det visar sig att han eller hon agerat på grund av en situation av utsatthet. I vissa fall är det inte helt enkelt att avgöra huruvida en mamma eller en pojke kan räknas som renodlad förövare eller offer.¹²¹

Sociologen Mehrdad Darvishpour är även han kritisk till att problematiken med hedersrelaterat våld reduceras till en kulturkonflikt mellan skilda normer. För att undvika att inskränka frågan till kultur, till en del av en generell underordning av kvinnor eller en renodlad klassfråga använder han en intersektionell ansats i en intervjustudie om hur invandrade familjer från Iran hanterar sin nya situation i Sverige. För att förstå skilsmässofrekvensen bland invandrade par från Iran kommer han till slutsatsen att det behövs såväl etnicitets- som klass- och könsperspektiv.¹²² Darvishpour skriver att begreppet "hedersrelaterat våld" är problematiskt; man kan inte vara säker på dess innebörd eftersom heder kan ge skilda associationer för olika individer. Dessutom, påpekar han, om hederstänkande definieras som kontroll av kvinnors sexualitet, är det ett fenomen som förekommer i många länder, om än på skilda sätt.¹²³ Att tala om hederskulturer innebär att man skapar en enhetlig bild av "invandrarfamiljen" utifrån en mängd disparata familjesituationer, skriver Darvishpour.

Å ena sidan framstår den hederskulturella ansatsen som delaktig i stigmatisering av vissa etniska grupper i Sverige. Å andra sidan kan man inte förneka att kulturella mönster kan påverka situationer och konflikter mellan ungdomar och föräldrar i familjer, skriver Darvishpour. Han lyfter upp såväl kulturella normer om heder som kön, socioekonomisk situation och etnisk diskriminering som delar av problematiken. Diskrimineringen kan exempelvis i sig förstärka patriarkala värderingar – även hos andra generationens invandrare.¹²⁴ Man begår alltså ett misstag som forskare om man ignorerar den komplexa situationen med social exkludering och diskriminering av kategorin "invandrare", menar Darvishpour.¹²⁵

I statsvetaren Maria Carbins avhandling *Mellan tystnad och tal – flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik* analyseras den politiska debatten om hedersmord med hjälp av postkolonial feministisk teori.¹²⁶ Avhandlingen granskar bland annat de rapporter och handböcker om hedersrelaterat våld och förtryck som landets läns-

¹²⁰ Thapar-Björkert, Suruchi (2009) "Conversations across borders: Men and honour related violence in U.K. and Sweden" i *Norma*. Vol. 4(1). s. 47–65.

¹²¹ Hanberger, Anders, Ghazinour, Mehdi & Mårald, Gunilla (2008) s. 63.

¹²² Darvishpour, Mehrdad (2004) *Invandrar kvinnor som bryter mönstret. Hur maktförskjutningen inom iranska familjer i Sverige påverkar relationen*. Malmö: Liber. s. 167.

¹²³ Darvishpour, Mehrdad (2006) "Invandrar flickor" som fyrdubbelt förtryckta? En intersektionell analys av generationskonflikter bland invandrarfamiljer i Sverige" i Hedetoft, Ulf, Petterson, Bo & Sturfelt, Lina (red.) *Invandrare och integration i Danmark och Sverige. Bortom stereotyperna?* Göteborg: Makadam. s. 181.

¹²⁴ *Ibid.* s. 196.

¹²⁵ *Ibid.* s. 179.

¹²⁶ Carbin, Maria (2010) *Mellan tystnad och tal – flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*. Stockholms universitet.

styrelser har producerat. Hon visar hur förståelser av våldet som tar upp kulturella och värderingsmässiga skillnader mellan svenskar och icke-svenskar blir tongivande i de politiska satsningarna mot hedersrelaterat våld. Våldet förklaras till stor del genom att det hänvisas till traditionella kulturella praktiker som härstammar från vissa geografiska regioner i världen. En hel region målas således upp som problemets ursprung. Att förlägga problemets härkomst till utlandet medför dock att det svenska samhället svär sig fritt från ansvar, skriver Carbin. Den geografiska inringningen där hela regioner som Mellanöstern beskrivs som hederskulturella benämner hon *sorterandets politik*. Hon illustrerar vidare hur sorterandet tar sig uttryck i gränsdragningar mellan svenskt och icke-svenskt.

Samtidigt lyfter Carbin fram hur de politiska satsningarna har inneburit att det öppnats en möjlighet för utsatta unga kvinnor att påtala vissa erfarenheter av våld och att unga kvinnors berättelser om våld i dag tas på allvar i större utsträckning än tidigare. Den intersektionella ansatsen pekar med andra ord på hur det i dagens Sverige har uppstått ett dilemma mellan en vilja att hantera våldsutsatta ungdomars/kvinnors situation å ena sidan och risken att stigmatisera och exkludera grupper ur det nationella projektet å andra sidan.

Forskning om tvångsäktenskap

Feministiska forskare och aktivister har sedan länge påpekat att tvångsäktenskap utgör ett brott mot mänskliga rättigheter samt en del av mäns våld mot kvinnor.¹²⁷ Debatten om arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap tangerar frågor om våld mot kvinnor, men även om det finns en koppling bör inte dessa oreflekterat sammanblandas, påpekar sociologen Anja Bredal.¹²⁸ I likhet med hedersrelaterat våld är frågan om tvångsäktenskap omdebatterad och det finns inte någon konsensus kring vare sig *definitioner* eller i förlängningen vilken *politik* som bör föras i syfte att motverka tvångsäktenskap.

Frågor om tvångsäktenskap och/eller hedersmord sattes på den politiska dagordningen i flertalet europeiska länder i början av 2000-talet – i samband med debatten om hedersmord.¹²⁹ Svensk forskning har tenderat att behandla frågor om arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap inom ramen för den bredare kategorin hedersrelaterat våld och förtryck, medan den övergripande frågan i bland annat Danmark, Norge och Storbritannien i stället har varit arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap. Dock har tvångsäktenskap alltmer kommit att diskuteras som en delproblematik i samband med hedersrelaterat våld.

En inventering av politiska initiativ mot hedersrelaterat våld i västeuropeiska länder visar att främst tre metoder existerade åtminstone fram till 2006: lagstiftning (förbud av exempelvis tvångsäktenskap), att förändra hederstänkandet (attityder) samt att stödja och skydda de utsatta.¹³⁰ Vissa länder, såsom Danmark, har framför allt satsat på lagstiftning – och då i synnerhet genom att begränsa invandringen i syfte att motverka tvångsäktenskap, medan de två andra metoderna är mer frekvent använda i Sverige.

I Sverige är barnäktenskap den fråga som framför allt uppmärksammas och som lett till förändringar i lagstiftning, och kritik har även väckts mot länsstyrelsernas möjlighet att ge dispens för barnäktenskap.¹³¹ Tvångsäktenskap problematiseras således främst i relation till lagstiftning om äktenskap och äktenskapsbalken stipulerar att alla äktenskap som är lagliga i ursprungslandet ska erkännas som lagliga i Sverige. Det innebär att barnäktenskap kan betraktas som lagliga trots att

¹²⁷ Se Chantler, Khatidja, Geetanjali Gangoli & Hester, Marianne (2009) "Forced marriage in the U.K.: Religious, cultural, economic or state violence?" i *Critical social policy*. Vol. 29. s. 588; Chakravarti, Uma (2005) "From fathers to husbands: of love, death and marriage" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005); Siddiqi, Dina M. (2005) "Of consent and contradiction: forced marriages in Bangladesh" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005).

¹²⁸ Bredal, Anja (1999) *Arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap i Norden*. TemaNord 1999:604. s. 20.

¹²⁹ Razack, Sherene H. (2004) s. 150.

¹³⁰ Håkansson, Per Arne (2006) *Insatser mot hedersrelaterat våld – resultatutvärderingar i andra länder*. IMS. s. 13.

¹³¹ Ungdomsstyrelsen (2009) *Gift mot sin vilja*. Ungdomsstyrelsens skrifter. 2009:5. s. 307.

de strider mot svensk lagstiftning.¹³² Under 2007 hade två äktenskap för personer under 18 år beviljats i Sverige och tidigare rörde det sig om ytterligare några per år. Frågan har också aktualiserats i samband med anhöriginvandring.¹³³

På senare år har regeringen dessutom lyft fram arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap som en egen problematik inom ramen för såväl jämställdhets- som ungdomsfrågor. Exempelvis fick Ungdomsstyrelsen år 2008 i uppdrag av regeringen att kartlägga förekomsten av ”arrangerade äktenskap mot en parts vilja” i Sverige.¹³⁴ Rapporten från Ungdomsstyrelsen genomfördes av Astrid Schlytter, Sara Högdin och Devin Rexved från institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet. I *Gift mot sin vilja* presenteras de generaliserade resultaten av kartläggningen av unga mellan 16 och 25 år i Stockholm: uppskattningsvis 70 000 unga i Sverige lever i en situation där familjen sätter villkor för val av partner. Av dessa 70 000 beräknas 8 500 ungdomar oroas sig över att de inte själva ska få välja vem de ska gifta sig med.¹³⁵ Av rapporten framgår att flickor i högre grad än pojkar svarade att de upplevde begränsningar i relation till äktenskap. Vidare poängteras att en klar skiljelinje framkommer i svaren med avseende på föräldrarnas grad av religiositet. En högre andel flickor och pojkar som har begränsningar i valet av framtida partner har svarat att de kommer från religiösa familjer. Statistik över arrangerade äktenskap mot en persons vilja i Sverige finns inte, däremot visar studien att exempelvis Migrationsverket kände till 20 sådana äktenskap under 2008.¹³⁶

Att familjen ställer villkor på val av partner har även vidare implikationer. Kravet på oskuld vid ingången till ett äktenskap kan leda till såväl familjens krav på kontroll av att kvinnan är oskuld, som till unga kvinnors förfrågan om rekonstruktion av mödomshinnan. Forskningen lyfter fram hur svårt det är för sjukvård och ungdomsmottagningar att ta ställning till dessa krav.¹³⁷ I det här sammanhanget kan folkhälsoforskarna Monica Christiansons och Carola Erikssons problematiseringar och diskussion om mytbildningar av själva begreppet mödomshinna nämnas.¹³⁸

Mellan tvång och fri vilja

I forskning och politisk debatt finns det i huvudsak tre inställningar till hur arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap bör definieras: för det första finns det forskare som menar att arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap utgör två helt skilda praktiker som bör hållas isär. För det andra finns det forskare som hävdar att

¹³² Knocke, Woukko (1997) s. 130.

¹³³ Se exempelvis SOU 1997:152, *Upphållstillstånd på grund av anknnytning*; SOU 2002:13, *Vår anhöriginvandring*; Ds 2002:54, *Svenska och utländska äktenskap* samt Lagutskottets betänkande 2003/04:LU19, *Åtgärder mot barnäktenskap och tvångsäktenskap*.

¹³⁴ Regeringsbeslut 1 2008-02-28 U2008/579/UF, Integrations- och jämställdhetsdepartementet.

¹³⁵ Ungdomsstyrelsen (2009) *Gift mot sin vilja*. Ungdomsstyrelsens skrifter. 2009:5. s. 307.

¹³⁶ *Ibid.* s. 307–308.

¹³⁷ Bekker, Marrie H. J. m.fl. (1996) "Reconstructing hymens or constructing sexual inequality? Service provision to Islamic young women coping with the demand to be a virgin" i *Journal of community & applied social psychology*. Vol. 6. Se även Cook, Rebecka J. & Dickens, Bernard M. (2009) "Hymen reconstruction: Ethical and legal issues" i *Ethical and legal issues in reproductive health*. Vol. 107. s. 266–269.

¹³⁸ Christianson, Monica & Eriksson, Carola (2004) "Myter om mödomshinnan – en genusteoretisk betraktelse av mödomshinnans natur och kultur" i Johansson, Eva E. & Hovelius, Birgitta (red.) *Kropp och genus i medicinen*. Lund: Studentlitteratur.

arrangerade äktenskap egentligen är detsamma som tvångsäktenskap. Det tredje förhållningssättet innebär att man utgår ifrån att tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap bör särskiljas, men samtidigt problematiseras innebörden av "den fria viljan" och att det uppstår ett gränsland mellan tvångsäktenskap och arrangerade äktenskap.¹³⁹

En stor del av den internationella forskning som studerats i denna översikt kan sorteras in i denna tredje ansats, som på olika sätt illustrerar hur "tvång" utgör en problematisk term.¹⁴⁰ Att bestämma var medgivandet tar slut och tvånget tar vid är inte enkelt; i stället bör det sammanhang i vilket medgivandet ges studeras mer utförligt, menar bland andra kriminologerna Anitha Sundari och Aisha Gill. De argumenterar för att relationen mellan medgivande och tvång bör ses inom ett kontinuum i stället för att ses som helt separata och dikotoma. Det finns arrangerade äktenskap, tvångsäktenskap och en gråzon där emellan.¹⁴¹ Termen att bli "pressad att gifta sig" har använts av vissa forskare för att fånga in det ambivalenta i ett arrangerat äktenskap mot en parts vilja.¹⁴²

Anja Bredal har gjort en jämförelse mellan fyra nordiska länders politik och debatt kring arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap. Hon konstaterar i sin studie från 1999 att forskningen om arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap bland etniska minoriteter i Norden är sparsam.¹⁴³ I dag är forskningen mer utbredd, och Anja Bredal har själv bidragit till att utforska frågor om tvångsäktenskap samt hedersrelaterat våld i framför allt Norge, men också Danmark.¹⁴⁴ Bland annat har hon intervjuat norska ungdomar med familjebakgrund i Indien, Pakistan och Sri Lanka om deras inställning till arrangerade äktenskap. Hon visar på hur begreppet frihet i den norska debatten har likställts med att välja partner helt utan föräldrars åsikter eller inblandning. Men dessa ungdomar ser sig inte som ofria på grund av att de väljer partner tillsammans med sin familj.¹⁴⁵ Alltså behöver inte enbart tvångsbegreppet diskuteras, utan man måste även problematisera idén om frihet och innebörden i frihetsbegreppet. Det vill säga, att se parterna i ett arrangerat äktenskap som utan fri vilja och på så vis suddat ut gränserna mellan tvång och frihet framstår också som problematiskt. Att inte bestämma helt utan familjens/släktens direkta inblandning när, om eller med vem man ska gifta sig behöver inte nödvändigtvis betyda en känsla av ofrihet.

När etnologen Fataneh Farahani intervjuade svenska kvinnor födda i Iran framkom också en komplexitet i de intervjuade kvinnornas erfarenheter av såväl semi-

¹³⁹ Bredal, Anja (2004) *Vi er jo en familie: arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Oslo universitet.

¹⁴⁰ Siddiqi, Dina (2005) s. 282; Sundari, Anitha & Gill, Aisha (2009) "Coercion, consent and the forced marriage debate" i *Feminist legal studies*. Vol. 17; Phillips, Anne & Dustin, Moira (2004) "UK initiatives on forced marriage: Regulation, dialogue, exit" i *Political Studies*. Vol. 52. s. 531–551.

¹⁴¹ Sundari, Anitha & Gill, Aisha (2009).

¹⁴² Chantler, Khatidija & Gangoli, Geetanjali, & Hester, Marianne (2009) "Forced marriage in the UK: Religious, cultural, economic or state violence?" i *Critical social policy*. Vol. 29. s.598.

¹⁴³ Bredal, Anja (1999) s. 45.

¹⁴⁴ Bredal, Anja (2006) samt Bredal, Anja (2001) "Kampen om og mot tvangsekteskap i Norden" i *NIKK magasin*. Nr. 1.

¹⁴⁵ Bredal, Anja (2006).

arrangerade äktenskap som kärleksäktenskap. Farahani ställde frågor om varför kvinnorna valt att gifta sig och fick skilda svar, där vissa berättade att de valt äktenskap av kärlek och andra talade om äktenskap som en möjlighet att komma bort från Iran. Vissa kärleksäktenskap framstod som mindre lyckade och de halv-arrangerade postorderäktenskapen kunde vara mindre misslyckade. Det är således en komplex bild som växer fram i Farahanis forskning.¹⁴⁶

Forskning om politiska initiativ mot tvångsäktenskap

I Norden är frågan om hedersrelaterat våld mest omdiskuterad i Sverige. I Finland, Norge och Danmark är inte begreppet hedersrelaterat våld lika utbrett. I stället har sådana problem i Norge och Danmark påtalats inom ramen för diskussioner om tvångsäktenskap. I Norge har regeringen sedan 2007 satsat relativt stora summor på att motarbeta tvångsäktenskap och en särskild handlingsplan mot tvångsäktenskap har introducerats. Denna har dessutom utvärderats av det norska Institutet för samfunnsforskning.¹⁴⁷ I både Norge och Danmark (och även Frankrike) har dock frågan om tvångsäktenskap framför allt lett till ny lagstiftning där det nu är uttryckligen förbjudet och straffbart att tvinga någon att gifta sig. Dessutom har både Norge och Danmark infört bestämmelser om utlandsvistelser för barn till invandrade föräldrar. Skolan måste anmäla till myndigheterna om en elev tillbringar en längre tid i utlandet.¹⁴⁸ Äktenskapslagstiftningen i Sverige säger också uttryckligen att giftermålet måste ingås med båda parternas medgivande.

I Storbritannien har politiken utformats på så vis att en klar gräns har dragits mellan arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap. Den juridiska definitionen av tvångsäktenskap är relativt snäv eftersom tvång anses föreligga om äktenskapet ingåtts under olaga hot eller emotionell eller fysisk påverkan. Brittiska politiska initiativ har dessutom framför allt inriktats på att motverka tvångsäktenskap över nationsgränserna. Eller med andra ord, frågan om tvångsäktenskap har framför allt definierats som en migrationsfråga.¹⁴⁹ De flesta politiska åtgärderna inriktas följaktligen mot att förhindra att blivande brudar eller brudgummar ges inträde till Storbritannien. Samtidigt har flertalet forskare påpekat att alltför lite fokus läggs på existerande äktenskap samt möjliga äktenskap mellan brittiska medborgare (där det exempelvis kan bli en fråga om mäns våld mot kvinnor i hemmet).¹⁵⁰ Att tvångsäktenskap har diskuterats som en fråga om migration och att åtgärder har riktats mot ”import” av blivande makar hänger också samman med de anti-muslimska stämningar och den anti-terror-agenda som uppstod efter 11 september 2001

¹⁴⁶ Farahani, Fataneh (2007) *Diasporic narratives of sexuality. Identity formation among Iranian-Swedish women*. Stockholms universitet.

¹⁴⁷ Steen-Johnsen, Kari & Lidén, Hilde (2009) *Evaluering av handlingsplan mot tvångsäktenskap*. ISF Rapport 2009:09.

¹⁴⁸ Håkansson, Per Arne (2006) s. 14.

¹⁴⁹ Phillips, Anne & Dustin, Moira (2004) "UK initiatives on forced marriage: regulation, dialogue and exit" i *Political Studies*. Vol. 52. s. 531-551.

¹⁵⁰ Chantler, Khatidija, Gangoli, Geetanjali & Hester, Marianne (2009) "Forced marriage in the UK: Religious, cultural, economic or state violence?" i *Critical social policy*. Vol. 29 (4). s. 587-612.

och bombningarna i London några år senare. Åtgärderna har därför delvis varit mer inriktade på övervakning och ökad kontroll av anhöriginvandring än på att förhindra att kvinnor utsätts för våld.¹⁵¹ Genusforskaren Amrit Wilson menar att den brittiska regeringens lagförslag och satsningar mot att stoppa tvångsäktenskap speglar en rasistisk struktur, särskilt gentemot muslimer, en struktur som inte syftar till att vara frigörande för kvinnor, utan i stället kan leda till att minoriteter känner sig övervakade av staten.¹⁵²

I Danmark infördes i början av 2000 en politisk åtgärd som har blivit internationellt uppmärksammasad – nämligen att rätten till familjeåterförening med en partner från utlandet begränsades avsevärt. Rätten till familjeåterförening (med en partner) har i Danmark avskaffats för människor mellan 18 och 25 år. Denna grupp måste i stället genom individuell prövning kunna bevisa att äktenskapet är ingånget genom parternas fria vilja. När denna så kallade 24-årsregel infördes i Danmark var syftet att förhindra tvångsäktenskap, men lagändringen infördes tillsammans med andra restriktioner för anhöriginvandring, vilket gör att den framstår som ett sätt att begränsa invandringen, snarare än att komma åt problemet med tvångsäktenskap. Oavsett syftet är resultatet att rätten till familjeåterförening har inskränkts avsevärt i Danmark.¹⁵³

Ytterligare ett problem som framkommer är att tvångsäktenskap i debatten ofta definieras som en religiös eller kulturell praktik, vilken förekommer i *muslimska* gemenskaper. Tvångsäktenskap förekommer dock i flera andra minoritetsgrupper, skriver Wilson.¹⁵⁴ På samma sätt som hedersrelaterat våld inte hänger samman med religion eller helt kan förklaras genom kultur, kan inte heller tvångsäktenskap sägas göra det.

Ett intressant resultat som framkommit i denna forskningsöversikt är att det är tydligt hur forskningen följer politiken. Exempelvis återfinns i Danmark, Norge och Storbritannien relativt mycket forskning om tvångsäktenskap, men relativt lite forskning om hedersrelaterat våld i vid mening, och det gäller också hur debatten och den offentliga politiken förts.

¹⁵¹ Wilson, Amrit (2007) "The forced marriage debate and the British state" i *Race and Class*. Vol. 49. s. 26.

¹⁵² Wilson, Amrit (2007).

¹⁵³ Bredal, Anja (2005) "Tackling forced marriages in the Nordic countries. Between women's rights and immigration control" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005).

¹⁵⁴ Wilson, Amrit (2007) s. 599.

Sammanfattande reflektioner

Trots skiljaktigheter i perspektiv och skilda fokus i forskningen kan man finna en hel del gemensamma forskningsresultat. Bland annat visar forskningen, i kontrast till många mediala bilder, att det inte finns någon automatisk koppling mellan religiös hemvist och hedersvåld. I den offentliga debatten har muslimer pekats ut. Samtidigt visar forskningen att tvångsäktenskap och hedersrelaterat våld inte är specifikt kopplade till en *särskild* religion. Däremot finns studier som visar att religiositet kan inverka, men det finns också studier som inte tillmäter religion någon betydelse alls. Det råder vidare en relativ enighet om att det existerar skillnader i hur våld utövas och legitimeras i olika sammanhang, främst i synen på hedersrelaterat våld och förtryck som kollektivt utövat. Kultur finns med som en aspekt i de flesta studierna. Det är dock stor skillnad på vilken *vikt* som fästs vid kultur, och huruvida kultur ses som sammanlänkat med makt i fråga om ekonomi, politik, kön, ras/ethnicitet, sexuell läggning och/eller ålder. Vissa forskare pekar på kulturella skillnader och en traditionsbunden hedersideologi som förklaring till våldet, medan den stora merparten av den internationella forskningen tonar ned kulturbegreppets betydelse och i stället relaterar våldets orsaker till lokala kontexter. Inom denna forskning understryks hur politiska, klassmässiga och ekonomiska aspekter, utöver kön, inverkar på betydelser av heder samt förekomsten av hedersrelaterat våld. De forskare som främst använder kategorierna kultur eller kön för att förklara våldet analyserar sällan hur våldet kan kopplas till stigmatisering av etniska/religiösa minoriteter i västvärlden.

Sammantaget belyser alla dessa tre forskningsperspektiv kunskapsluckor och behov av framtida forskning. Dessa behov kan delas in i två relaterade nivåer. Dels behövs kvalitativ forskning som syftar till att förstå *själva våldet*; dels behövs utvärderande och kritisk forskning om regeringens satsningar på hedersrelaterat våld och förtryck samt myndigheternas bemötande av våldsutsatta.

Framtida forskningsbehov

Bortom stereotypa bilder av offer och förövare

I den offentliga debatten om hedersrelaterat våld, såväl nationellt som internationellt, ser bilden av offer och förövare av hedersrelaterat våld relativt entydig ut: män/fäder beskrivs som förövare och unga kvinnor/döttrar som offer. Emellertid har forskningen allt mer ställt frågan om vems våld riktat mot vem det hedersrelaterade

våldet egentligen handlar om. Forskningen har allt mer kommit att behandla våldets komplexitet. Det har blivit tydligare att den kollektiva aspekten av hedersrelaterat våld kräver en större förståelse och mer forskning om hur det utvidgade familjenätverket runt omkring en våldsutsatt person antingen kan vara till hjälp i, eller riskera att förstärka, situationer av hot och kontroll.¹⁵⁵

Kvinnors och mödrars roll i att utöva kontroll och hota andra familjemedlemmar har också uppmärksammats – bland annat när det gäller arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap, men även i fråga om hedersmord. Mödrar kan till exempel aktivt delta i att stöta ut dottern/sonen om denna anses ha vanhedrat familjen. Det kan finnas flera anledningar till detta; moderns position kan vara underordnad eller så agerar hon för att upprätthålla släktens hedersideologi och sin egen position. Det har betonats att vuxna kvinnors och mödrars situationer behöver utforskas ytterligare, både vad gäller deras roll som förövare och deras egen utsatthet.¹⁵⁶

Till skillnad från det fokus som finns på unga flickor som offer inom svensk forskning har den internationella forskningen om brottsoffer fokuserats främst på vuxna kvinnor. Att mödrarnas situation har ignorerats i forskningen visar bland annat Åsa Eldén som har ett pågående forskningsprojekt som syftar till att lyfta fram (vålds)utsatta mödrar i hederskulturella kontexter. I en artikel sprungen ur detta projekt kritiserar hon den gängse bilden av hedersrelaterat våld som ensidigt fokuserad på just flickor som offer.¹⁵⁷ Hennes forskning visar i stället att verkligheten inte är så schablonartad. Hon betonar vikten av att myndigheter och jourer undersöker huruvida det finns fler kvinnor i familjen, utöver dottern, som är utsatta. Mäns våld mot (vuxna) kvinnor från etniska minoriteter som socialt problem och politisk fråga riskerar annars att marginaliseras. Den forskning som finns visar att våldsutsatta invandrarkvinnor är dubbelt utsatta, dels för mannens hot och förtryck, dels för samhällets rasism. Forskningen belyser även att barn till våldsutsatta vuxna invandrarkvinnor i hög grad utsätts för våld.¹⁵⁸

Suruchi Thapar-Björkert åskådliggör att fokus i politiska satsningar på hedersrelaterat våld har legat på män som förövare,¹⁵⁹ vilket har avspeglats i forskningen och lett till ett osynliggörande av heterosexuella pojkar och mäns utsatthet för hedersvåld. Det har påtalats att det inte alltid är givet var gränsen mellan offer och förövare går och huruvida våld och kontroll utövas som en effekt av utsatthet. Thapar-Björkert påpekar också behovet av att diskutera män som agenter för förändring och Paulina de los Reyes har betonat fall där fadern försvarat dottern gentemot modern eller bröderna. Sammantaget utgör mäns olika roller i heders-

¹⁵⁵ Clark, Cari Jo m.fl. (2010) "The role of the extended family in women's risk of intimate partner violence in Jordan" i *Social Science & Medicine*. Vol. 70(1). s.144–151.

¹⁵⁶ Sen, Purna (2005) Siddiqi, Dina (2005) samt Hoyek, Danielle m.fl. (2005) "Murders of women in Lebanon: 'crimes of honour' between reality and the law" i Welchman, Lynn & Hossain, Sara (red.) (2005).

¹⁵⁷ Eldén, Åsa (kommande 2010).

¹⁵⁸ Lenardt, Grazyna (2008) "Invandrarkvinnor" i *vågskäl: Deras handlingar och val i våldspräglade relationer från ett genuspsykologiskt perspektiv*. Uppsala universitet.

¹⁵⁹ Thapar-Björkert, Suruchi (2009) "Conversations across borders: Men and honour related violence in U.K and Sweden" i *Norma*. Vol. 4(1). s. 47–65.

relaterad våldsutövning ett utforskat område och den entydiga bilden av mannen som förövare behöver nyanseras.

Ytterligare en typ av hedersrelaterat våld som osynliggjorts är våld som riktas mot hbt-personer. I en svensk undersökning från 2004 genomförd på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län undersöks och kartläggs situationen för ungdomar som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck på grund av sin sexuella läggning.¹⁶⁰ Studien visar att hbt-ungdomar är en osynliggjord grupp inom socialtjänsten, på ungdomsmottagningar och hos polisen och att yrkesverksamma har bristfällig kunskap om denna grupps särskilt utsatta situation. Studiens författare argumenterar mot bakgrund av resultaten att likheter och skillnader mellan homofientligt familjevåld och hedersrelaterat våld och förtryck på grund av sexuell läggning behöver undersökas och diskuteras i större utsträckning; vad säger förekomsten av detta våld i det svenska samhället om kulturaliseringen av hedersrelaterat våld i den politiska debatten och hur ser våldsutsattheten ut för hbt-personer i andra åldersgrupper?

Behovet av forskning inom detta område kan sammanfattas i tre teman. *För det första* behövs det kvalitativ forskning, i synnerhet intervjustudier av våldsoffer, som placerar våldsproblematiken i en lokal svensk kontext och som ämnar komma bortom stereotypa bilder av offer och förövare, vilket kan skapa en förståelse för hur heder uppstår i Sverige, en förståelse som inte enbart är kopplad till kön, utan även till klass, ras/etnicitet och andra identitetspolitiska markörer. När problemet har uppmärksammats och lyfts fram i såväl forskning som offentlig politik är det viktigt att studera de specifika situationer i vilka våld förekommer och inte nödvändigtvis härleda våldet till hederskulturer i exempelvis Pakistan eller Kurdistan. Som ett led i detta behöver män som kategori problematiseras och män som eventuella offer för hedersrelaterat våld och förtryck undersökas.

För det andra är det viktigt med forskning som studerar komplexiteten i problematiken med våld i familjer. Det saknas i dag kvalitativ forskning som går på djupet och försöker komma bortom givna förförståelser av våldet. Bland annat har förekomsten av sexuella övergrepp i samband med hedersrelaterat våld inte uppmärksammats – vare sig forskningsmässigt eller politiskt. Dessutom behöver relationerna, förhandlingarna och det komplexa samspelet i familjer där våld förekommer utforskas. Vilka strategier för att värja sig mot våldet använder de som utsätts för hot och kontroll i olika situationer? Vilka möjliga allianser kan den våldsutsatta upprätta med närstående?

För det tredje finns det ett stort behov av forskning om hbt-frågor och hedersrelaterat våld. Forskningen om våld i samkönade relationer är som en tidigare rapport från NCK visat mycket sparsam i Sverige och det föreligger behov av

¹⁶⁰ Knutagård, Hans, Nidsjö, Elisabet (2004) "Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning", Länsstyrelsen i Skåne län, Rapport 2004:24.

forskning som sammankopplar och problematiserar uppdelningen mellan homofientliga brott med hedersrelaterat våld och förtryck.¹⁶¹

Sammanfattningsvis innebär det att behovet av forskning som problematiserar och relaterar hedersrelaterat våld till en samhällelig, politisk kontext är stort i Sverige i dag.

Politiska satsningar och interventioner

Sett i relation till det massiva mediala intresset samt den vikt frågan om hedersrelaterat våld har fått i politiska sammanhang kan det konstateras att den svenska forskning som bedrivs i dag är relativt begränsad. Det bekräftar också Kvinnoforum i sin rapport *Honour related violence – European Resource Book and Good Practice*. Kvinnoforum poängterar att det nu visats att hedersrelaterat våld är ett allvarligt och relativt utbrett problem, men att det saknas forskning om de olika insatsernas effekter. Till exempel efterlyser man studier av så kallade "best practices".¹⁶²

2006 identifierade Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) väl fungerande metoder i arbetet mot hedersrelaterat våld. Inventeringen i Danmark, Norge, Nederländerna, Frankrike och Storbritannien resulterade i ett konstaterande att det även i dessa länder finns mycket få studier av resultat av politiska insatser.¹⁶³

Uppmärksamheten kring problematiken har lett till att det inrättats jourboenden för utsatta ungdomar och dessutom är socialtjänsten i dag medveten om risken med att involvera föräldrarna i en situation där man misstänker hedersrelaterat våld. Våldets kollektiva karaktär har blivit känd. Samtidigt finns ett behov av att problematisera kunskapsproduktionen om hedersrelaterat våld och dess relation till det svenska jämställdhetsprojektet.

Utifrån ett intersektionellt perspektiv framstår problemet som att exempelvis socialsekreterare och poliser förhåller sig till en kulturell mall i stället för att utgå ifrån den konkreta situation som den utsatta personen talar utifrån. För att framstå som ett trovärdigt offer måste exempelvis en ung kvinna förhålla sig till kulturella föreställningar om "de andra" som florerar i dagens Sverige, menar bland andra Paulina de los Reyes.¹⁶⁴ Från den andra sidan av spektrumet konstaterar Astrid Schlytter att socialtjänsten uppvisar brister vad det gäller att karaktärisera omhändertagna flickors problem som hedersrelaterade. Om de los Reyes betonar socialtjänstens tendens att beteckna våldet utifrån dess antagna artskillnad, understryker Schlytter socialtjänstens blindhet för olikheter i våldsutövandet. Kritik har även riktats mot att socialtjänstens handläggare inte uppmärksammar risken för personer att giftas bort mot sin vilja.¹⁶⁵ Sammantaget tecknar kritiken vitt skilda beskrivningar av hur socialtjänsten verkar och vilken roll myndigheternas bemötande får för de

¹⁶¹ Nationellt centrum för kvinnofrid (2009) *Väld i samkönade relationer – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Uppsala universitet.

¹⁶² Kvinnoforum (2005) *Honour related violence – European Resource book and good practice*. s. 59.

¹⁶³ Håkansson, Per Arne (2006).

¹⁶⁴ de los Reyes, Paulina "Familj, utsatthet och rasism" i *Tjejjourerna – en växande kraft: insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:2. s. 26.

¹⁶⁵ Ungdomsstyrelsen (2009), *Gift mot sin vilja*. s. 301.

våldsutsatta. Således behöver de politiska satsningarnas implementering undersökas. Forskning om skillnaderna i bemötandet som ges av socialtjänsten och andra myndigheter är därför av stor vikt. Här kan även rättsväsendets individualistiska förståelse av förövare nämnas.

Behovet av forskning kan även inom detta område sammanfattas i tre teman. *För det första* är det nödvändigt med forskning som studerar hur kulturalisering och etnisk diskriminering bidrar till att möjliggöra våldet. Genom att ta etnisk diskriminering och kulturella stereotyper som utgångspunkt kan förståelsen av hot, kontroll och våld utvecklas och komplexiteten i problematiken granskas. Risken är annars att det svenska samhället hamnar i en liknande situation som USA där svarta kvinnor har svårigheter att anmäla svarta män för våldtäkt eller misshandel då det reproducerar rasistiska föreställningar om den svarte mannen som våldtäktsman.¹⁶⁶ I det sammanhanget bör även myndigheternas och frivilligorganisationers preventiva och attitydförändrande åtgärder göras föremål för vetenskaplig analys. Vilken målgrupp riktas insatserna till och vilka sociala och politiska konsekvenser får benämningen av våldet som hedersrelaterat och utpekandet av eventuella riskgrupper?

För det andra finns det ett behov av forskning som granskar politiska satsningar mot hedersrelaterat våld och förtryck. Hur ser den statliga styrningen på lokal, regional och nationell nivå ut? Hur förhåller sig den svenska regeringen till EU-direktiv och vilka är möjligheterna för europeisk samverkan? Vilka lösningar erbjuds och vilka interventioner kan ses som mer respektive mindre lyckade? Vad har satsningarna lett till? Hur hanterar exempelvis olika socialtjänster frågan? Vilka strategier återfinns i skolor och hos kvinnojourer? Flickors, pojkars och kvinnors upplevelser av myndigheternas bemötande behöver utforskas ytterligare.¹⁶⁷

För det tredje behöver myndigheternas risk- och hotbedömning av förövare samt studier av interventioner som syftar till att minska eller hantera riskerna för hedersrelaterat våld utvärderas. I Sverige har kriminologen Henrik Belfrage tagit fram en särskild användarmanual för att bedöma risken för så kallat patriarkalt våld med hedern som motiv.¹⁶⁸ Kunskaperna om hur riskbedömning bör genomföras när det gäller hedersrelaterat våld är emellertid begränsade varför behovet av forskning är stort, exempelvis saknas effektstudier. För att undersöka bedömning av risk och säkerhetsbehov i samband med hedersrelaterat våld kan det vara angeläget att göra intervjuer med ett större antal personer eftersom brottstatistiken och återfall i brott sällan ger en tillräckligt god bild av interventionens effekter, med avseende på minskad eller upphörd våldsanvändning.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Se Crenshaw, Kimberlé (1991) "Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color" i *Stanford Law Review*. Vol. 43(6).

¹⁶⁷ Gruber, Sabine (2007) s. 76.

¹⁶⁸ Belfrage, Henrik (2005) *Patriark. Bedömning av risk för patriarkalt våld med hedern som motiv. Användarmanual*. Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken.

¹⁶⁹ Eriksson, Maria (2006). *Mäns våldsutövande – Barns upplevelser. En kartläggning av interventioner, kunskap och utvecklingsbehov*. Regeringskansliet. Näringsdepartementet. Rapport. Stockholm: Fritzes

Slutligen kan ytterligare ett forskningsområde nämnas, nämligen forskning om arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap i en svensk kontext. Exempel på sådan forskning kan vara kvalitativa studier som undersöker graden av tvång, juridiska utvärderingar av gällande lagstiftning samt analyser som nyanserar förövarbilden i relation till kön och makt.

Referenser

- Abu Hassan, Reem & Welchmann, Lynn (2005) "Changing the rules? Developments on 'crimes of honour' in Jordan" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. London/New York: Zed Books.
- Abu-Lughod, Lila (1986) *Veiled sentiments. Honor and poetry in a Bedouin society*. Berkeley: University of California Press.
- Abu-Lughod, Lila (2002) "Do Muslim women really need saving? Anthropological reflections on cultural relativism and its Others" i *American Anthropologist*. Vol. 104(3).
- Abu-Odeh, Lama (1997) "Comparatively Speaking: The 'Honour' of the 'East' and the 'Passion' of the 'West'" i *Utah Law Review*. Vol. 2.
- Akpinar, Ayla (2003) "The honour/shame complex revisited: violence against women in the migration context" i *Women's Studies International Forum*. Vol. 26(5).
- Alinia, Mino (2004) *Spaces of Diasporas: Kurdish identities, experiences of otherness and politics of belonging*. Göteborgs universitet.
- Araji, Sharon K. (2000) "Crimes of honour and shame: Violence against women in non-western and western societies" *Red Feather Journal of Postmodern Criminology. An International Journal*. <http://critcrim.org/redfeather/journal-pomocrim/pomocrimindex.html>. Kontrollerad 2010-04-19.
- Arin, Canan (2001) "Femicide in the name of honor in Turkey" i *Violence against Women*. Vol. 7.
- Arsovska, Jana & Verduyn, Phillipe (2008) "Globalization, conduct norms and 'culture conflict' i *British Journal of Criminology*. Vol. 48. s. 226–246.
- Baker, Nancy V., Gregware, Peter R. & Cassidy, Margery, A. (1999) "Family killing fields: honor rationales in the murder of women" i *Violence against Women*. Vol. 5(2). s. 164–184.
- Begikhani, Nazand "Alla som tiger är medskyldiga till mord" i *Aftonbladet* 2002-03-13.
- Belfrage, Henrik (2005) *Patriark. Bedömning av risk för patriarkalt våld med hedern som motiv. Användarmanual*. Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken.

Bekker, Marrie H. J. m.fl. (1996) "Reconstructing hymens or constructing sexual inequality? Service provision to Islamic young women coping with the demand to be a virgin" i *Journal of community & applied social psychology*. Vol. 6.

Bettiga-Boukerbout, Maria Gabriella (2005) "'Crimes of honour' in the Italian Penal Code: an analysis of history and reform". i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. London/New York: Zed Books.

Bredal, Anja (1999) *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden*. TemaNord 1999:604.

Bredal, Anja (2001) "Kampen om og mot tvangsekteskap i Norden" i *NIKK magasin*. Nr. 1.

Bredal, Anja (2004) *Vi er jo en familie: arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Oslo universitet.

Bredal, Anja (2005) "Tackling forced marriages in the Nordic countries: between women's rights and immigration control" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. London/New York: Zed Books.

Bredström, Anna (2002) "Maskulinitet och kamp om nationella arenor – reflektioner kring bilden av 'invandrarkillar' i svensk media" i de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (red.) *Maktens (o)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.

Brottsförebyggande rådet (2010) *Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer: En första uppföljning av regeringens handlingsplan*. Rapport 2010:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Carbin, Maria (2008) "Honour related violence – the invention of a Swedish policy problem" i Magnusson, Eva, Rönnblom, Malin & Silius, Harriet (red.) *Critical Studies of Gender equalities. Nordic Dislocations, dilemmas, and contradictions*. Göteborg: Makadam.

Carbin, Maria (2010) *Mellan tystnad och tal – flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*. Stockholms universitet.

Chakravarti, Uma (2005) "From fathers to husbands: of love, death and marriage in North India" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. London/New York: Zed Books

Chantler, Khatidija, Gangoli, Geetanjali & Hester, Marianne (2009) "Forced marriage in the U.K.: Religious, cultural, economic or state violence?" i *Critical Social Policy*. Vol. 29(4). s. 587–612.

Christianson, Monica & Eriksson, Carola (2004) "Myter om mödomshinnan – en genusteoretisk betraktelse av mödomshinnans natur och kultur" i Johansson, Eva E. & Hovelius, Birgitta (red.) *Kropp och genus i medicinen*. Lund: Studentlitteratur.

Clark, Cari Jo m.fl. (2010) "The role of the extended family in women's risk of intimate partner violence in Jordan" i *Social Science & Medicine*. Vol. 70(1). s. 144–151

Cook, Rebecka J. & Dickens, Bernard M. (2009) "Hymen reconstruction: Ethical and legal issues" i *Ethical and Legal Issues in Reproductive Health*. Vol. 107. s. 266–269.

Coomaraswamy, Radhika (2005) "Preface: Violence against women and 'crimes of honour'", i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. London/New York: Zed Books.

Connors, Jane (2005) "United Nations approaches to 'crimes of honour'" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. London/New York: Zed Books.

Crenshaw, Kimberlé (1991) "Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color" i *Stanford Law Review*. Vol. 43(6).

Darvishpour, Mehrdad (2004) *Invandrarkvinnor som bryter mönstret. Hur maktförskjutningen inom iranska familjer i Sverige påverkar relationen*. Malmö: Liber.

Darvishpour, Mehrdad (2006) "'Invandrarflickor' som fyrdubbelt förtryckta? En intersektionell analys av generationskonflikter bland invandrarfamiljer i Sverige" i Hedetoft, Ulf, Petterson, Bo & Sturfelt, Lina (red.) *Invandrare och integration i Danmark och Sverige. Bortom stereotyperna?* Göteborg: Makadam.

de los Reyes, m.fl. (2002) "Våldet mot kvinnorna är problemet" i *Aftonbladet* 2002-03-15.

de los Reyes, Paulina (2003) *Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige*. Norrköping: Integrationsverkets skriftserie IV.

de los Reyes, Paulina (2004) "Kulturella stereotyper och våldsoffers utsatthet", i Lindgren, Magnus (m.fl) *Utsatta och sårbara* Stockholm: Jure förlag.

de los Reyes, Paulina (2009) "Familj, utsatthet och rasism" i *Tjejourerna – en växande kraft: insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:2.

de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (2002) *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.

de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.

Douki, Saida m.fl. (2003) "Violence against women in Arab and Islamic countries" i *Arcives of Women's health*. Vol. 6. s. 165–171.

Ds 2002:54, *Svenska och utländska äktenskap*.

Ekström, Simon (2009) *Hedersmorden och orden*. Göteborg/Stockholm: Makadam.

Eldén, Åsa (1998) "The killing seemed to be necessary": Arab cultural affiliation as an extenuating circumstance in a Swedish verdict" i *NORA*. Vol. 6(2). s. 89–96.

Eldén, Åsa (2003) *Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Uppsala universitet.

Eldén, Åsa & Westerstrand, Jenny (2004) "Hederns försvarare. Den rättsliga hanteringen av ett hedersmord" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Nr 3.

Eldén, Åsa (kommande 2010) "Men's Violence – Women's Responsibility. Mother's Stories About Honour Violence" i Mazher Idriss, Mohammad & Abbas, Tahir (red.) *Honour, violence, women and Islam*. Cavendish: Routledge.

Ercevik, Amado L. (2003) "Sexual and body rights as human rights in the Middle East and North Africa" i *Reproductive health matters*. Vol. 12(23).

Eriksson, Maria (2006). *Mäns våldsutövande – Barns upplevelser. En kartläggning av interventioner, kunskap och utvecklingsbehov*. Regeringskansliet. Näringsdepartementet. Stockholm: Fritzes

Farahani, Fataneh (2007) *Diasporic narratives of sexuality. Identity formation among Iranian-Swedish women*. Stockholms universitet.

Faqir, Fadia (2001) "Intrafamily femicide in defence of honour: the case of Jordan" i *Third World Quaterley*. Vol. 22. s. 65–82.

FN, Ekonomiska och sociala rådet, E/CN.4/1999/68, 10 mars 1999, "Violence against women in the family".

FN, Ekonomiska och sociala rådet, E/CN.4/2002/83, 31 januari 2002, "Cultural practices in the family that are violent towards women".

FN, Generalförsamlingen, A/C.3/59/L.25, 15 oktober 2004, "Working towards the elimination of crimes against women and girls committed in the name of honour."

FN, Människorättsliga rådet, A/HRC/4/34/Add.3, 6 februari 2007, "Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk. Addendum Mission to Sweden".

Ghadimi, Mariet (2007) "Om kravet på oskuld. En studie av flickors respektive pojkars föreställningar" i *Socialvetenskaplig tidskrift*. Nr. 1.

Gill, Aisha (2004) "Voicing the silent fear: South Asian Women's Experiences of Domestic Violence" i *The Howard Journal*. Vol. 43(5). s. 465–483.

Gill, Aisha (2009) "Honour killings and the Quest for Justice in Black and Minority Ethnic Communities in the United Kingdom" i *Criminal Justice Policy Review*. Nr. 4.

- Gruber, Sabine (2007) *I skolans vilja att åtgärda "hedersrelaterat" våld: etnicitet, kön och våld*. Linköpings universitet.
- Hadidi, Muïmen, Kulwicki, Anahid & Jahshan, Hani (2001) "A review of 16 cases of honour killings in Jordan in 1995" i *International Journal of Legal medicine*. Vol. 114. s. 357–359.
- Hanberger, Anders, Ghazinour, Mehdi & Mårald Gunilla (2008) *Regeringens insatser mot hedersrelaterat våld 2003–2007 – slutrapport från den nationella utvärderingen*. UCER. Evaluation Reports Nr. 25.
- Hasan, Manar (2002) "The politics of honor: patriarchy, the state and the murder of women in the name of family honour" i *Journal of Israelian history*. Vol. 21(1).
- Hellgren, Zenia & Hobson, Barbara (2008) "Cultural dialogues in the good society" i *Ethnicities*. Vol. 8(3).
- Henderson Stewart, Frank (1994) *Honor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hirdman, Yvonne (2002) "Hon sviker det Fadime stod för" i *Dagens Nyheter* 2002-01-30.
- Håkansson, Per Arne (2006) *Insatser mot hedersrelaterat våld – resultatutvärderingar i andra länder. Sammanställning av rapporten Insatser mot aeresrelateret vold*. IMS. Socialstyrelsen.
- Jemteborn, Annika (2005) *Å stå på sig, på egna ben – en fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav*. Stockholms universitet.
- Johansson, Kenneth (red.) (2005) *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska media.
- Kamali, Masoud (2002) "Kultur, segregation och hedersmord" i *GöteborgsPosten* 2002-01-26.
- Kamali, Masoud (2004) "Media, experter och rasismen" i Larsson, Stieg & Englund, Cecilia (red.) *Debatten om hedersmord. Feminism eller rasism*. Stockholm: Svartvitts förlag.
- Khan, Tahira (2006) *Beyond honour: a historical materialist explanation of honour*. Oxford: Oxford University Press.
- Koçktürk-Runefors, Tahire (1991) *En fråga om heder. Turkiska kvinnor hemma och utomlands*. Stockholm: Tiden.
- Knocke, Woukko (1997) "Problematizing multiculturalism: respect, tolerance and the *limits* to tolerance" i *NORA* Nr 2.
- Knutagård, Hans, Nidsjö, Elisabet (2004) "Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning", Länsstyrelsen i Skåne län, Rapport 2004:24.

Koçacıoğlu, Dicle (2004) "The tradition effect: Framing honour crimes in Turkey" i *differences: A journal of feminist cultural studies*. Vol. 15. s. 118–151.

Kulwicki, Anahid Devartanian (2002) "The practice of honor crimes: A glimpse of domestic violence in the Arab world" i *Issues in mental health nursing*. Vol 23.

Kurkiala, Mikael (2002) "Hedersmord är inga fantasifoster" i *Svenska Dagbladet* 2002-11-28

Kvinnoforum (2005) *Honour related violence – European Resource book and good practice*.

Lagutskottets betänkande 2003/04:LU19, *Åtgärder mot barnnäktenskap och tvångs- äktenskap*.

Lange, Anders (2008) *Lärarnas iakttagelser rörande förekomst av "hedersrelaterat förtryck" i skolorna*. Stockholm: Forum för levande historia.

Larsson, Stieg & Englund, Cecilia, (2004) (red.) *Debatten om hedersmord. Feminism eller rasism*. Stockholm: Svartvitts förlag.

Lenardt, Grazyna (2008) *"Invandrarkvinnor" i vägskalet: Deras handlingar och val i våldspräglade relationer från ett genuspsykologiskt perspektiv*. Uppsala universitet.

Lindstedt Cronberg, Marie (2005) "Dagens hedersmord kontra nordiska kvinnors historia" i Johansson, Kenneth (red.) *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska media.

Lykke, Nina (2003) "Intersektionalitet ett användbart begrepp för genusforskningen" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Nr.1.

Lykke, Nina (2005) "Nya perspektiv på intersektionalitet" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Nr.2–3.

Meetoo, Veena & Mirza, Heidi Safia (2007) "There is nothing 'honourable' about honour killings: Gender, violence and the limits of multiculturalism" i *Women's Studies International Forum*. Vol. 30(3).

Mojab, Shahrzad & Abdo, Nahla (2004) "Introduction" i Mojab, Shahrzad & Abdo, Nahla (red.) *Violence in the name of honour. Theoretical and political challenges*. Istanbul: Bilgi University Press.

Mojab, Sharzad (2004) "The particularity of 'honour' and the universality of 'killing': from early warning signs to feminist pedagogy" i Sharzad, Mojab & Abdo, Nahla (red.) *Violence in the name of honour. Theoretical and political challenges*. Istanbul: Bilgi University Press.

Moller-Okin, Susan (1999) "Is multiculturalism bad for women?" i Cohen, Joshua (red.) *Is multiculturalism bad for women? Susan Moller Okin with respondents*. Princeton NJ.: Princeton University Press.

Mulinari, Diana (2004) "Hon dog för att hon ville bli svensk" i Larsson, Stieg & Englund, Cecilia (red.) *Debatten om hedersmord. Feminism eller rasism*. Stockholm: Svartvitts förlag.

Nationellt centrum för kvinnofrid (2009) *Våld i samkönade relationer – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Uppsala universitet.

Necla, Mora (2009) "Violence as a communicative action: Customary and honour killings" i *International Journal of Human Sciences*. Vol. 6(2).

Niaz, Unaiza (2003) "Violence against women in South Asian countries" i *Archives of Women's Mental Health*. Vol. 6(3).

Patel, Sujay & Gadit, Amin Muhammad (2008) "Karo-Kari: a form of honour killing in Pakistan" i *Transcultural Psychiatry*. Vol. 45(4). s. 683–694.

Phillips, Anne & Dustin, Moira (2004) "UK initiatives on forced marriage: regulation, dialogue and exit" i *Political Studies*. Vol. 52. s. 531–551.

Pitt-Rivers, Julian (1966) "Honour and social status" i Persistiany, Jean G. (red.) *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society*. London: Weidenfeld and Nicholson.

Plesset, Sonja (2007) "Beyond honor: a new approach to the many sides of shame" i *Journal of Modern Italian Studies*. Vol. 12. s. 430–439.

Pope, Nicole (2004) "Honour killings: Instruments of patriarchal control" i Sharzad, Mojab & Abdo, Nahla (red.) *Violence in the name of honour. Theoretical and political challenges*. Istanbul: Bilgi University Press.

Razack, Sherene H. (2004) "Imperilled muslim women, dangerous muslim men and civilised Europeans: Legal and social responses to forced marriages" i *Feminist Legal Studies*. Vol. 12(2).

Reddy, Rupa (2008) "Gender, culture and the Law: Approaches to 'Honour crimes' in the UK" i *Feminist Legal Studies*. Vol. 16. s. 305–321.

Regeringens skrivelse 2007/08:39, *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*.

Regeringsbeslut 1 2008-02-28 IJ2008/579/UF, Integrations- och jämställdhetsdepartementet.

Regeringskansliet, Faktblad Ju 03.21 september 2003.

Regeringskansliet, pressmeddelande 2008-02-07, "Uppdrag till länsstyrelserna för fortsatta insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck".

Regeringskansliet, pressmeddelande 2009-12-29, "36 miljoner mot hedersförtryck fördelas".

Reimers, Eva (2005) "En av vår tids martyrer: Fadime Sahindal som mediahändelse" i Martinsson, Lena m.fl. (red.) *Olikhetens paradigm: Intersektionella perspektiv på (jäm)likhetsskapande*. Lund: Studentlitteratur.

Sandmo, Erling (2005) "Hvorfor ikke? Historie som blick på samtiden" i Johansson, Kenneth (red.) *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska media.

Schlytter, Astrid (2004) *Rätten att själv få välja*. Lund: Studentlitteratur.

Schlytter, Astrid & Linell, Hanna (2008) *Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext: en studie av omhändertagna flickor*. Forskningsrapport 2008:2. Stockholm: FoU Nordväst.

Sen, Purna (2005) "'Crimes of honour', value and meaning" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. London/New York: Zed Books.

Sever, Aysan & Yurdakul, Gökçe (2001) "Culture of honor, culture of change: A feminist analysis of honor killings in rural Turkey" i *Violence Against Women*. Vol. 7(9).

Shalhoub-Kevorkian, Nadera (2002) "Reexamining femicide: Breaking the silence and crossing 'scientific' borders" i *Signs. Journal of Women in Culture and Society*. Vol. 28(2).

Shalhoub-Kevorkian, Nadera (2005) "Researching women's victimisation in Palestine: a socio-legal analysis" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. Zed Books: London/New York.

Siddiqi, Dina M. (2005) "Of consent and contradiction: forced marriages in Bangladesh" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. London/New York: Zed Books.

Sirman, Nükhet (2004) "Kinship, politics, and love: Honour in post-colonial contexts – the case of Turkey" i Mojab, Shahrzad & Abdo, Nahla (red.) *Violence in the name of honour. Theoretical and political challenges*. Istanbul: Bilgi University Press.

Sjöblom, Yvonne (2006) *I skuggan av Fadime och socialsekreterares arbete med hedersvåld*. Stockholm: FoU Nordväst. Forskningsrapport 2006:4.

Sjögren, Annick (1993/2006) *Här går gränsen. Om integritet och kulturella mönster i Sverige och medelhavsområdet*. Stockholm: Dialogos.

Skeggs, Beverly (1997/1999) *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.

Socialstyrelsen och Länsstyrelserna (2005) *Länsstyrelsernas insatser mot hedersrelaterat våld*. Delrapport 2003-2004.

SOU 1997:152, *Uppehållstillstånd på grund av anknytning*.

SOU 2002:13, *Vår anhörigvandring*.

SOU 2004:121, *Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt*.

Steen-Johnsen, Kari & Lidén, Hilde (2009) *Evaluering av handlingsplan mot tvångsektenskap*. ISF Rapport 2009:09.

Sundari, Anitha & Gill, Aisha (2009) "Coercion, Consent and the Forced Marriage Debate in the UK" i *Feminist Legal Studies*. Vol. 17(2).

Stockholms stad (2009) *Hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms stad. Rapport 2009 del II*. April 2009.

Thapar-Björkert, Suruchi (2009) "Conversations across borders: Men and honour related violence in UK and Sweden" i *NORMA*. Vol. 4(1). s. 47–65.

Ungdomsstyrelsen (2009) *Gift mot sin vilja*. Ungdomsstyrelsens skrifter. 2009:5.

Volpp, Leti (2000) "Blaming culture for bad behaviour" i *Yale Journal of Law and Humanities*. Vol. 12(1).

Wahldén, Christina, "Snäv syn på hedersmord" i *Svenska Dagbladet* 2004-01-21.

Warraich Akbar, Sohail (2005) "Honour killings and the law in Pakistan" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. London/New York: Zed Books.

Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (2005) "Introduction: 'Honour', rights and wrongs" i Welchmann, Lynn & Hossain, Sara (red.) *'Honour'. Crimes, paradigms and violence against women*. London/New York: Zed Books.

Werbner, Pnina (2007) "Veiled interventions in pure space: Honour, shame and embodied struggles among Muslims in Britain and France" i *Theory, Culture and Society*. Vol. 24(2).

Wikan, Unni (2005) *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront förlag.

Wilson, Amrit (2007) "The forced marriage debate and the British state" i *Race and Class*. Vol. 49(1).

Öquist, Annika (2006) *Omhändertaganden av romska barn*. Socialstyrelsen. Artikelnr. 2006-131-36

Österberg, Eva (2005) "Heder, hat och förtvivlan" i Johansson, Kenneth (red.) *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska media.

Övrig litteratur

Abu-Odeh, Lama (1996) "Crimes of honour and the construction of gender in Arab societies" i Yamani, Mai (red.) *Feminism and Islam. Legal and literary perspectives*. New York: Ithaka Press.

Al-Baldawi, Riyadh (1998) "Psykosociala konsekvenser av en förändrad familjestruktur" i *Läkartidningen*. Nr. 19.

Al-Baldawi, Riyadh (2003) "Migration och familjestruktur" i Ahmadi, Nader (red.) *Ungdom, kulturmöten, identitet*. Stockholm: Liber i samarbete med Statens institutionsstyrelse.

Alizadeh, Venus m.fl. (2010) "Counselling young immigrant women worried about the problems related to the protection of 'family honour' – from the perspective of midwives and counsellors at youth health clinics" i *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. Vol. 24(1). s. 32–40.

Bhattacharyya, Gargi (2008) *Dangerous Brown Men. Exploiting Sex, Violence and Feminism in the War on Terror*. London/New York: Zed Books.

Becket, Clare & Macey, Marie (2001) "Race, gender and sexuality: The oppression of multiculturalism" i *Women's Studies International Forum*. Vol. 24(3–4).

Borgström, Maria (1998) *Att vara mitt emellan*. Stockholms universitet.

Bremer, Sevil, Brendler-Lindqvist, Monica & Wrangsjö, Björn (2006) *Ungdomar och hedersrelaterat våld. Om transkulturellt behandlingsarbete*. Rädda Barnen.

Brune, Ylva (2002) "Invandrare i mediearkivets typgalleri" i de los Reyes, Paulina, Molina, Irene och Mulinari, Diana (red.) *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.

Cees, Maris & Saharso, Sawitri (2001) "Honour killing: A reflection on Gender, Culture and Violence" i *The Netherlands Journal of Social Sciences*. Vol. 37(1).

Darvispour, Mehrdad (1999) "Intensified gender conflicts within Iranian families in Sweden" i *NORA*. Vol 7(1).

Darvispour, Mehrdad (2002) "Immigrant Women challenge The Role of Men. How Changing of Power Relationship within Iranian Families in Sweden Intensifies Family Conflicts After Emigration" i *Journal of Comparative Family Studies*. Vol. 33(2).

Darvispour, Mehrdad (2008) "Köns- och generationskonflikter inom invandrade familjer. Utifrån ett intersektionellt perspektiv" i Darvispour, Mehrdad & Westin, Charles (red.) *Migration och etnicitet: perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (2003) "Intersektionalitet som teoretisk ram vs mångfaldsperspektivets tomma retorik" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Nr. 3–4.

Dustin, Moira & Phillips, Anne "Whose agenda is it? Abuses of women and abuses of 'culture' in Britain" i *Ethnicities*. Vol. 8(3). s. 405–424.

Ekström, Simon (2005) "Debatten om hedersmorden" i *Teori möter verklighet*. Malmö högskola.

Ekström, Simon (2005) "Vad mord vill säga" i Johansson, Kenneth (red.) *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska media.

Ekström, Simon (2006) "Fadime Sahindal och misstankens hermeneutik" i Ekström, Simon m.fl. *Orientalen i Sverige: samtida möten och gränssnitt*. Lund: Studentlitteratur.

Eldén, Åsa (2006) "Forskningsetik och hederslogik" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Nr 2–3.

Eldén, Åsa (kommande 2010) "Men's violence and women's responsibility. Mother's stories about honour violence" i Mazher Idriss, Mohammad & Abbas, Tahir *Honour, violence, women and Islam*. Cavendish: Routledge.

Geetanjali, Gangolo, McCarry, Melanie & Razack, Amina (2009) "Child marriage or forced marriage? South Asian Communities in North East England" i *Children & Society*. Vol. 23. s. 418–429.

Gürsoy, Elif & Vural, Gülsen (2003) "Nurses' and midwives' views on approaches to hymen examination" i *Nursing Ethics*. Vol. 10(5).

Hanberger, Anders, Wikström, Eva & Ghazinour, Mehdi (2006) *Regeringens insatser mot hedersrelaterat våld – en utvärdering av samverkansprojekt: delrapport 1*. UCER Oktober 2006.

Johnsdotter, Sara (2008) "Kulturella aspekter av psykisk ohälsa" i Östman, Margareta (red.)

Migration och psykisk ohälsa. FoU Rapport 2008:3. Malmö högskola.

Kamali, Masoud (2002) "Kulturessensialism och hedersmord" i *Socionomen*. Nr. 3.

Knocke, Woukko (1991) "Invandrade kvinnor – vad är problemet?" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Nr. 3.

Korteweg, Anna & Yurkadal, Gökçe (2009) "Islam, gender, and immigrant integration: boundary drawing in discourses on honour killing in the Netherlands and Germany" i *Ethnic and Racial Studies*. Vol. 32(2).

Kurkiala, Mikael (2005) *I varje trumslag jordens puls*. Stockholm: Ordfront förlag.

Mohanty, Chandra T. (1986/2004) "Med västerländska ögon" i Carbin, Maria m.fl. (red.) *Texter i samtida politisk teori*. Malmö: Liber.

Nasrullah, Muazzam m.fl. (2009) "The epidemiological patterns of honour killing of women in Pakistan" i *European Journal of Public Health*. Vol. 19. s. 193–197.

Nordborg, Gudrun & Bern, Annika (2002) (red.) *Dubbel viktimisering? Invandrade brottsoffer i svensk kontext*. Stockholm: Fritzes.

Park, Augustine S. (2006) "Other inhumane acts: Forced marriage, girl soldiers and the Special Court for Sierra Leone" i *Social and Legal Studies*. Vol. 15(3).

Phillips, Anne & Saharso, Sawitri (2008) "The rights of women and the crisis of multiculturalism" i *Ethnicities*. Vol. 8(3).

Prins, Baukje & Saharso, Sawitri (2008) "In the spotlight: A blessing and a curse for immigrant women in the Netherlands" i *Ethnicities*. Vol. 8(3). s. 377–378.

Sahlin, Mona & Winberg, Margareta (2000) "Kulturen ingen ursäkt" i *Dagens Nyheter* 2000-08-12.

Schlytter, Astrid (2002) "Reaktioner på invandrarflickors gränsöverskridande handlande – särskilt om arrangerade äktenskap" i *Dubbel viktimisering? Invandrade brottsoffer i svensk kontext. Rapport från en konferens om möjligheter och brister i mångkulturella möten*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.

Schlytter, Astrid & Kanakura, Liv (2006) *Elektra: ett projekt mot hedersförtryck och våld*. Stockholms universitet.

Sen, Purna (1999) "Domestic violence, deportation and women's resistance, Notes on managing intersectionality" i *Development in Practice*. Vol. 9(1–2).

Shadle, Brett (2003) "Bridewealth and female consent: Marriage disputes in African courts, Gusiland, Kenya" i *Journal of African History*. Vol. 44(2).

Siim, Birte & Skjeje, Hege (2008) "Tracks, intersections and dead ends: Multicultural challenges to state feminism in Denmark and Norway" i *Ethnicities*. Vol. 8(3). s. 322–343.

SOU 2004:121, *Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt*.

SOU 2006:21, *Mediernas vi och dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*.

Spivak, Gayatri C. (1993) "Can the subaltern speak?" i Chrisman, Laura & Williams, Patrick (red.) *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory*. New York: Columbia University Press.

Steen, Anne-Lie (2003) *Mäns våld mot kvinnor – ett diskursivt slagfält. Reflektioner kring kunskapsläget*. Research Report No. 131. Göteborg universitet.

Thiara, Ravi K. & Gill, Aisha (2010) *Violence Against South Asian Women: Issues for Policy and Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Ticktin, Miriam (2008) "Sexual Violence as the Language of Border Control: Where French Feminist and Anti-immigrant Rhetoric Meet" i *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. Vol. 33(4).

NCK

Nationellt centrum för kvinnofrid | Uppsala universitet
Akademiska sjukhuset | 751 85 Uppsala
Tel: 018-611 27 93 | www.nck.uu.se

NCK-rapport 2010:1 | ISSN 1654-7195
Första upplagan